

SZIVÓS KRISTÓF

AZ ÚJ PP. HATÁSAI AZ ELJÁRÁSOK IDŐSZERŰSÉGÉRE

Rövidítések jegyzéke

1911. évi Pp. 1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról

1952. évi Pp. 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

AB hat. alkotmánybírósági határozat

BL Bírák Lapja

dZPO német polgári perrendtartás (deutsche Zivilprozessordnung von 1877)

EJEB Emberi Jogok Európai Bírósága

EJEE Emberi Jogok Európai Egyezménye

GJ Gazdaság- és Jogtudomány

JK Jogtudományi Közlöny

MJ Magyar Jog

OBTOrszágos Bírói Tanács

P. polgári ügy

Pf. fellebbezési eljárásban elbírált polgári ügy

Pfv. felülvizsgálati eljárásban elbírált polgári ügy

Pp. 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

Ptk. 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

Se. 1893. évi XVIII. törvénycikk a sommás eljárásról

Trt. 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány tárgyát a polgári per időszerűségének egyes kérdései képezik. A perjogi kodifikációk során mindig felmerül, hogy miképpen lehet biztosítani, hogy a polgári per gyors, olcsó és hatékony legyen. A polgári per gyorsítása általános igény, annak hiánya az igazságszolgáltatás hatékonyságát veszélyezteti.³²¹

Magyarország Kormánya a polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozattal elrendelte az új polgári perrendtartás megalkotására irányuló munkálatok megkezdését, majd 2015. január 14-én elfogadta „Az új polgári perrendtartás Konceptióját” (a továbbiakban: Konceptió), amelyben kodifikációs célként határozták meg többek között az eljárások gyors lezárását és az időszerűséget biztosító perjogi keretek megteremtését.³²² A Konceptióban ugyancsak célként jelent meg a „perhatékonyság rendszerszintű megvalósítása”, mivel a hatályos törvény „sem alapelvi szinten, sem a perszerkezet működéséből adódóan nem teszi lehetővé azoknak a perjogi mechanizmusoknak a kiaknázását, amellyel jelentősen előmozdítható lenne a perhatékonyság, a perelhúzás eredményes megakadályozása.”³²³ A kodifikáció eredményeként az Országgyűlés elfogadta a 2016. évi CXXX. törvényt (a továbbiakban: Pp.), amely 2018. január 1-jén lép hatályba.

Álláspontom szerint a Pp.-ben a perhatékonyság biztosításának legfontosabb eszköze az ún. *preklúzió* (kizárás). Természetesen számos egyéb tényező is befolyásolja az időszerűség érvényesülését, hiszen a Konceptió is több speciális jogintézményről tesz említést, így például a közös képviselőtről.³²⁴ A tanulmány hipotézise, hogy a Pp. *túlzott preklúziós hajlamot mutat*, hiszen maga a preklúzió a teljes eljárást nagymértékben áthatja, ezzel azonban – mint ahogy azt látni fogjuk – esetlegesen akadályát képezheti a valóságnak megfelelő döntések meghozatalának.

A tanulmány három fejezetre tagozódik. Az első fejezet tárgyalja az időszerűség követelményének hatását a Pp. alapelveire. Először röviden azt kell tisztázni, hogy melyek az észszerű időn belüli elbírálás alapjogi gyökerei. Természetesen e téren is kiterjedt kutatást lehetne végezni, kiemelve az elv nemzetközi jogi és uniós jogi szabályozását, joggyakorlatát. A terjedelmi korlátok azonban ezt nem teszik lehetővé, így ezekre csak utalás történik. Bár a tanulmány az időszerűséghez kapcsolódó kérdéseket vizsgálja, úgy gondolom, hogy a fentebb leírtak alapján engedhetetlen a perhatékonyság kiemelése, amely nagy hatást gyakorolt a Pp. alapelveire.

A második fejezet a preklúziót elemzi. Bemutatja annak jogkövetkezmenyi jellegét és érvényesülését a polgári perben. A harmadik fejezet foglalkozik az ún. *eventualitással* (másképpen eshetőségi v. esetlegességi elvvel), amely a tények és bizonyítékok együttes előadására szorítja a

³²¹ Osztovits 2010, 159.

³²² Konceptió, 3.

³²³ Konceptió, 57.

³²⁴ Konceptió, 22.

feleket. E jogintézmény történeti előzményei megtalálhatók a magyar polgári perjogban, egészen az 1911. évi I. törvénycikkig (a továbbiakban: 1911. évi Pp.) a rendes eljárásban alapvető fontosságúnak bizonyult.

Munkám során emiatt – ahogy ez a felhasznált szakirodalomból is kitűnik – figyelmet fordítottam az eshetőségi elv jogtörténeti érvényesülésének bemutatására. Ez azonban nem teszi jogtörténeti jellegűvé a tanulmányt, azonban elengedhetetlennek tartottam a XIX. század végi és a XX. század eleji jogi állapot ismertetését avégett, hogy az eventualitás dogmatikai alapjait megértsük és átláthassuk, hogy a Pp. mikor és milyen mértékben nyúl e jogintézményhez a perek mihamarabbi befejezésének érdekében. Mind a preklúzió, mind az eventualitás szabályozását több kritika is érte a szakma felől,³²⁵ amely hangsúlyozza az erre vonatkozó kérdések tárgyalásának indokoltságát.

Munkám során a preklúziós rendszernek csak az átfogó, rendszerszintű bemutatására törekedtem. A tanulmányban elsősorban dogmatikai szempontból közelítettem meg egy-egy problémát, illetve jogintézményt. Ezen felül a preklúzió érvényesülésének bemutatása szükségképpen megkívánta a Pp. ide vonatkozó rendelkezéseinek ismertetését, azonban a jogszabályhelyek csak az érvek alátámasztásául szolgálnak, azok részletekbe menő ismertetésétől legtöbbször eltekintettem. A tanulmányban az egyes jogintézményeknek csupán a hazai előzményeit, sajátosságait mutatom be, ezért a nemzetközi kitekintéstől eltekintek.

I. ALAPELVEK A GYORS, HATÉKONY ELJÁRÁS SZOLGÁLATÁBAN³²⁶

Ahogy a bevezetésben is említettem, az eljárások gyorsításának legfőbb eszköze a Pp.-ben a preklúzió. Mielőtt azonban ennek jellemzőire és érvényesülésére rátérnék, szükségesnek tartom felvázolni, hogy miképpen strukturálta át a Pp. az alapelveket. Az alapelvek elemzése során ugyanis számos olyan körülményre fény derülhet, amely megmagyarázza, hogy miért jellemző a Pp.-re a tanulmány hipotéziseként említett „túlzott preklúziós hajlam”. Előre bocsátom, hogy a Pp. I. fejezetében szabályozott alapelvek közül csak azokat tárgyalom, amelyek újonnan kerültek kodifikálásra, így a perkoncentráció elvét, a felek eljárástámogatási kötelezettségét és az anyagi pervezetés elvét.

1. Időszerűség és perhatékonyosság

1.1. Az észszerű időn belül történő elbírálás követelménye

³²⁵ Virág Csaba az OBT 2016. december 13-ai ülésén aggodalmát fejezte ki az „eventualitás előretörése” miatt. Ld. Jegyzőkönyv, 6. Varga István az „eventualitás meghaladott gondolatának beszivárgásáról” és a „preklúzió túlhajszolásáról” tett említést. <http://arsboni.hu/interju-varga-istvannal-2018-januar-1-en-hatalyba-lepo-uj-polgari-perrendtartasi-kodexrol/> (letöltés ideje: 2017. június 27.).

³²⁶ A fejezet címét a Konceptió 4. számú mellékletének címe adta.

1.1.1. Az időszerűség alapjogi aspektusai

Az ítékezés *Szilberek*y szerint akkor időszerű, ha az eljárás a szükségesnél nem több idő- és munkaráfordítással vezet eredményre.³²⁷ *Czoboly* szerint „a per akkor húzódik el, ha a jogvita az optimális időtartamnál tovább tart.”³²⁸ Az időszerűsége vonatkozó legfontosabb perjogi fogalom a pertartam. Pertartamnak nevezzük azt az időtartamot, amely a keresetlevél iktatásától a pert befejező határozat kiadmányai közül az utolsó kézbesítéséig telik el, azzal, hogy pert befejező határozatnak az ítélet, a bírósági meghagyás, az egyezséget jóváhagyó végzés és a permegszüntető végzés minősül.³²⁹ „Minél rövidebb időn belül jut [...] el a bíró addig, hogy döntési helyzetbe kerüljön, annál kevesebb időt, energiát kell a perre fordítania, következésképpen nemcsak a felek, hanem a bíró érdekében álló mindazon eljárási lehetőség kihasználása, amely a pertartamot rövidíti.”³³⁰ Az 1952. évi Pp.-ben foglalt időszerűség elvének bemutatása előtt érdemes röviden szólni ezen elv alkotmányjogi alapjairól.

A bíróság általi döntéshez való jog szerves része az eljárás minősége, hiszen ez adja a bírósághoz fordulás értelmét.³³¹ Lényegében ezt testesíti meg a tisztességes eljáráshoz való jog. Magyarország Alaptörvénye kimondja, hogy „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy [...] valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el.”³³² Az 1949. évi Alkotmány explicite még csak a „nyilvános és igazságos” tárgyalás követelményét fogalmazta meg.³³³ Az Alkotmánybíróság azonban több határozatában is kitért a tisztességes eljáráshoz való jog (*fair trial*) tartalmára és elvi jelentőségű határozatában kimondta, hogy a tisztességes eljárás nemcsak az Alkotmány 57. § (1) bekezdésében foglaltak megtartását jelenti a bíróságok által, hanem ezeken túl az 57. § „többi garanciájának teljeseződését is átfogja.”³³⁴ Ez alapján megállapítható, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog egy gyűjtőfogalom és mindazokat az elvárásokat megjeleníti, amelyek teljesülése szükséges az eljárás tisztességességéhez és az alapjogok érvényesüléséhez.³³⁵ Alaptörvényi szinten ezt úgy kell értelmeznünk, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog a teljes XXVIII. cikket – és ezáltal többek között az észszerű időn belül történő elbírálás követelményét – magában foglalja azon felül, hogy az (1) bekezdés deklarálja magát a jogot. Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény vonatkozó cikkének értelmezésével nevesítette a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő részjogosítványokat.³³⁶ Így az észszerű időn belüli elbíráláshoz való jog is a fair eljárás része.

³²⁷ Szilberek 1977, 177.

³²⁸ A szerző hosszasan foglalkozik az „optimális időtartam” meghatározásával. Czoboly 2016, 759-761.

³²⁹ Gáspárdy 1989, 9.

³³⁰ Haupt 2003, 546.

³³¹ 36/B/2003. Ab hat. ABH 2004.1701.1707.

³³² Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bek.

³³³ 1949. évi XX. törvény 57. § (1) bek.

³³⁴ 6/1998. (III. 11.) AB hat. ABH 1998.91.95.

³³⁵ Pócsa 2007, 225.; Gadó 2000, 18.

³³⁶ 8/2015. (IV. 17.) AB hat. ABH 2015.195.212.

1.1.2. Időszerűség az 1952. évi Pp.-ben (2. §)

Az 1999. évi CX. törvény (VIII. Pp. novella) a perek észszerű időn belül történő befejezését a bíróság feladatává tette [Pp. 2. § (1) bek.]. A (2) bekezdés az EJEJ joggyakorlatát is figyelembe véve utal azokra a szempontokra, amelyek a per észszerű időn belül történő befejezésének megítélésekor relevánsak (a jogvita tárgya, annak természete, valamint az eljárás lefolytatásának egyedi körülményei). A Pp. kizárja a jogérvényesítést annak, aki maga is hozzájárult az eljárás késedelmes befejezéséhez (felróható magatartás elve). Ez azt jelenti, hogy a félnek a jóhiszemű eljárás követelményének megfelelően, megfelelő gondossággal kell eljárnia, amely azonban nem jelenti azt, hogy a fél nem megfelelő magatartása mentesítené a bíróságot azon kötelezettsége alól, hogy mindent megtegyen az eljárás gyors lezárása érdekében.³³⁷ A Pp. 2. § (2) bekezdése ugyanakkor csak az észszerű időn belül történő elbírálás kapcsán hivatkozik a peres fél közreható magatartására, az egyéb körülményeknél nem. Abban az esetben, ha az egyes összetevő elemek külön-külön kerülnek értékelésre, akkor valamennyi elem kapcsán vizsgálendő, hogy a jogsérelemre hivatkozó fél részéről történt-e közrehatás.³³⁸

A (3) bekezdés biztosítja a perindítási lehetőséget azon fél számára, aki sérelmet szenvedett. Egy-egy eljárási mozzanat szabálytalansága esetén nem ad alapot a (3) bekezdés szerinti keresetre, legfeljebb kifogás előterjesztésére van lehetőség. Ahhoz, hogy a bíróság ellen keresetet lehessen indítani, az egész eljárás tisztességességét kell figyelembe venni,³³⁹ hiszen ez a jogvédelem nem önmagáért való, hanem az a feltétel határozható meg, hogy az eljárási szabálysértés, ha nem is okozza, de legalább legyen összefüggésben az állított sérelemmel. Enélkül a tisztességes eljárás sérelme nem állapítható meg.³⁴⁰ Az eljárás sajátosságainak (a jogvita tárgyának és természetének) figyelembe vétele az észszerű pertartam megállapítása kapcsán nem jelenti azt, hogy a bíróság leterheltsége, ügyhátraléka önmagában igazolásul szolgálhat a jogszolgáltatás késedelmességére.³⁴¹ Csak az indokolatlan késlekedés vonható az időszerű ítélezéshez való jog megsértésének körébe.³⁴² A jogsértést a felülvizsgálati eljárás során hatályon kívül helyezéssel nem lehet orvosolni (egyfajta szankcióként alkalmazva azt), hanem külön kártérítési pert kell indítani a (3) bekezdés alapján.³⁴³

A kártérítési felelősség szempontjából kiemelendő, hogy az alapelvi sérelem csak az alapeljárás során meghozott *érdemi* és jogerős döntés alapján állapítható meg.³⁴⁴ Ezen érdemi döntést bármely szintű bíróság meghozhatja, az alkotmánybírósági döntés azonban csak akkor számít

³³⁷ Turbuly 2003, 45.

³³⁸ Győri Törvényszék P.20.960/2007/17.

³³⁹ Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.20.235/2012/4. Az Alkotmánybíróság is kimondta, hogy az eljárás tisztességessége az eljárásokra vonatkozó szabályrendszer egészének a vizsgálata alapján dönthető el. Ld. 34/2014 (XI. 14.) AB hat. ABH 2014.964.1007.

³⁴⁰ Kúria Pfv.III.21.553/2013/9.; Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.21.439/2012/4.; Győri Ítéltábla Pf.I.20.238/2008/5.

³⁴¹ Indokolás 1999, 2. §.

³⁴² 8/1992. (I. 30.) AB hat. ABH 1998.59.67.

³⁴³ Kúria Pfv.20044/2015/5.

³⁴⁴ Győri Ítéltábla Pf.V.20.072/2015/14/I.

bele az elbírálható időszakba, ha az alkalmas a jogvita kimenetelének befolyásolására.³⁴⁵ Ha perjogi akadályok miatt kerül sor az eljárást befejező, nem érdemi határozat meghozatalára, akkor azok nem tartoznak a Pp. 2. §-ának (3) bekezdése körébe.³⁴⁶ Az igénynek az eljárás befejezettsége nem eljárásjogi, hanem anyagi jogi feltétele. A Pp. 2. § (3) bekezdése szerinti jogkövetkezmény jogalapja és mértéke kérdésében csak jogerősen befejezett alapügy ismeretében lehet állást foglalni.³⁴⁷

Az anyagi jog alapján érvényesített kártérítési igény tágabb kört ölel fel, mint az 1952. évi Pp. 2. § (3) bekezdése, hiszen a Ptk. 6:549. § (1) bekezdése általában a bíróság (bíró) törvénysértő eljárása, intézkedése, mulasztása, helytelen döntése által okozott kár megtérítésére vonatkozik. Ehhez képest a Pp. 2. § (3) bekezdésében írt kártérítési törvényi tényállás szűkebb, speciális, a per elhúzóására, az észszerű határidőn belüli befejezés elmaradására és az ezzel összefüggő kár, azon belül is a sérelemdíj jellegű kárösszetevőre szűkített. Az elbírálás terén is eltérő követelményszintet állít fel a jogalkotó, ugyanis a (3) bekezdésénél kizáró körülményként szabályozza a fél közrehatását, ugyanakkor az ítélezés objektív adottságait nem tekinti a helytállási kötelezettséget kizáró mentesítő körülménynek.³⁴⁸

A Pp.-ből kimaradt az észszerű határidőn belül való elbírálás követelménye. Nem volt ugyanis szükséges egy olyan elv kimondása, amely – ahogy azt láthattuk – megismétli egyrészt az EJEE-ből (6. cikk), másrészt az Alaptörvényből fakadó követelményeket.³⁴⁹ A polgári jog megfelelő szabályainak alkalmazásával teljes egészében le lehet fedni az 1952. évi Pp. 2. §-ának rendelkezéseit.³⁵⁰

1.2. A perhatékonyság elve

A fentiekben láthattuk, hogy bár a Pp. nem kodifikálja az időszerűséget, annak követelménye alaptörvényi szinten és nemzetközi jogi (sőt uniós jogi) kötelezettségként továbbra is fennáll, és az új eljárási kódex hatálya alatt is alkalmazandó normák lesznek. Az időszerűség elve így a polgári peres eljárás egyik alapelveként tekintendő.

³⁴⁵ Turbuly 2003, 42.

³⁴⁶ Így a fél mulasztása miatt késedelmesen meghozott permegszüntető végzés sem alapozza meg az igényt. Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.471/2007/6.

³⁴⁷ Győri Ítéltábla Pf.I.20.141/2015/6/I.; Győri Ítéltábla Pf.V.20.072/2015/14/I. Érdekeségként kiemelendő, hogy kizárólag akkor lehetett alapjogsértés miatt pert indítani, ha az alapeljárás 2003. július 1. napját követően indult meg. Ennek az a magyarázata, hogy a VIII. Pp. novella rendelkezései ekkor léptek hatályba. Ld. BDT 2006.1495. Így a bíróság elutasította annak a felperesnek a keresetét, akinek az alapul szolgáló eljárása 1998. augusztus 10-án indult. Székesfehérvári Törvényszék 27.P.21.422/2013/3.

³⁴⁸ Győri Törvényszék P.20060/2012/33.

³⁴⁹ Természetesen ennek megsértésének szankcióját meg kell fogalmazni, de csak az anyagi jogban. Éless – Döme 2014a, 61. Megjegyzendő, hogy e jog az EJEE-n kívül az Európai Unió Alapjogi Chartájában is megjelenik. A Konceptió is kihangsúlyozta a szabályozás szükségességét. Konceptió, 66.

³⁵⁰ Így a kárfelelősség szabályai közül a Ptk. 6:549. §-a kerül alkalmazásra, amennyiben a kártérítés általános szabályaiban (6:519. §) foglalt feltételek teljesülnek. A Ptk. alapelvei szinten rögzíti a felróható magatartás elvét [1:4. § (2)-(3) bek.], a sérelemdíj pedig a személyiségi jogok megsértésének szankciói között kapott helyett (2:52. §).

Az időszerűséget és a perhatékonyt vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a kettő közötti egyensúly megtalálása az egyik legnehezebb feladat a polgári bíróságra, hiszen „az ítélező bíróságon gyakran örlődik az, hogy alapos lesz az ítélezése, de kockáztatja az időszerűséget; vagy gyors, de felületes, kapkodó.”³⁵¹ Névai szerint az abszolút hatékonyság a per célján optimális módon (egyszerű, olcsó, gyors és alapos) történő megvalósulása.³⁵² A Pp. a perhatékonyról *expressis verbis* csak a preambulumban rendelkezik, ahol kimondja, hogy az Országgyűlés a törvényt többek között „a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezése és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatása érdekében” alkotta. Az előbbieken felvázoltak alapján érdemesnek tűnik kettéválasztani a perhatékonyt az alábbiak szerint:

- 1) eredményhatékony polgári per („anyagi jogok hatékony érvényre juttatása”)
- 2) eljárásjogilag hatékony polgári per („a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezése”)³⁵³

Ad 1) Egy tevékenység akkor nevezhető hatékonynak az eredmény szempontjából, ha a kívánt eredmény az elvárt módon következik be.³⁵⁴ A polgári per eredménye az *ítélet*, amely a per alapjául szolgáló anyagi jogi jogvitát dönti el. Ebből kiindulva arra a következtetésre jutunk, hogy az eredményhatékony az anyagi (alaki) igazságossággal³⁵⁵ van összefüggésben. Bócz szerint az igazságosság etikai kategória, „az a követelmény, hogy az egyes emberek vagy csoportjaik között jelentkező konfliktusok megoldásánál a teendőkre vonatkozó döntés a szükségképpen eltérő, sőt ellentétes érdekeket [...] kellő terjedelemben és megfelelő súllyal figyelembe véve szülessen meg.”³⁵⁶ Maga a polgári per is akkor indul, ha felperes valamely őt objektíve megillető vagy szubjektíve létezőnek gondolt jogát bírósági segítséggel kívánja érvényesíteni alperes ellen.³⁵⁷ A polgári per a fél szempontjából akkor nevezhető hatékonynak, ha érvényesítette a jogát, vagyis a bíróság számára igazságot szolgáltatott.³⁵⁸ Ez alapján az eredményhatékonyt *szubjektív tényezőnek* kell tekintenünk, hiszen a per vesztes fél aligha tekinti a polgári pert az eredmény szempontjából hatékonynak. Nem értek egyet azzal az állásponttal, miszerint a perhatékony teljes mértékben megegyezik az időszerűség elvével, pont amiatt, mert a perhatékony részben az eredményesség is. Az eredményesség pedig nincs közvetlen viszonyban az időszerűséggel. Az anyagi igazságosság mint törvényi rendeltetés³⁵⁹ tekintetében

³⁵¹ Zsembery 1967, 300. Ugyanezt vetette fel Szilberek 1977, 169-170. is.

³⁵² Névai 1979, 622.

³⁵³ Virág Csaba az eljárási perhatékony kifejezést használta. Virág 2013, 31.; Virág 2014, 374.

³⁵⁴ Szabó 2013a, 367.

³⁵⁵ A trialista felfogás szerint megkülönböztetünk anyagi, alaki és eljárási igazságosságot. Az anyagi igazság a valóságnak megfelelő döntést jelenti, míg az alaki a bíróság előtt bizonyított tényekre alapozott döntést. Ezzel szemben az eljárási igazságosságot azt a követelményt testesíti meg, hogy az eljárás során garantálni kell az Alaptörvényben biztosított jogok érvényesülését. Éless 2013, 613.

³⁵⁶ Bócz 2011, 449. Szerinte a bírászkodás legjellegzetesebb összetevője az igazságszolgáltatás, amely azonban nem az igazságot, hanem az igazságosságot hivatott szolgálni.

³⁵⁷ Szabó 2007b, 632-633.

³⁵⁸ Uo. 633.

³⁵⁹ A polgári pernek alanyiság hiányában célja nem lehet, eszközjellegénél fogva csak rendeltetése van. Éless – Döme 2014a, 50.

továbbra is irányadó az Alkotmánybíróság gyakorlata, miszerint az Alaptörvény nem biztosíthat alanyi jogot sem arra, hogy érvényesül az anyagi igazság, sem arra, hogy egy ítélet sem lesz törvénytörő.³⁶⁰ A bíróságoknak azonban törekedniük kell az igazság kiderítésére (igazságra törekvés elve).³⁶¹

Ad 2) *Kengyel* szerint az a per hatékony, amelyet észszerű időn belül befejeztek.³⁶² Az eljárásjogilag hatékony polgári per szoros összefüggésben áll az eljárási igazságossággal, amely azt a követelményt testesíti meg, hogy az eljárás során garantálni kell az Alaptörvényben biztosított jogok érvényesülését. „A Polgári perrendtartásnak [...] azt kell garantálnia, hogy a jogvita eldöntésének rendje, az a mód, ahogy a vitás ügy elbírálásra kerül, tisztességes legyen. A korrekt, fair eljárás követelménye a bírói pártatlanságot ugyanúgy feltételezi, mint a formális jogegyenlőséget tényleges jogérvényesítő képességgé alakító állami támogatást (lásd költségmentesség, pártfogó ügyvéd kirendelésének lehetősége).”³⁶³ A tisztességes eljáráshoz való jog és az észszerű időn belül történő elbírálás követelményének egymáshoz való viszonyáról fentebb már esett szó. Mivel azonban az időszzerű ítélkezés az Alaptörvényben biztosított jog, az eljárási igazságosság része, így az *időszzerűség az eljárásjogi perhatékonyság immanens része, azt közvetlenül befolyásoló tényező.*³⁶⁴

Összegezve a fentieket úgy gondolom, hogy a perhatékonyság kettéválasztása elengedhetetlen ahhoz, hogy a kodifikációs célról tisztább képet kapjunk. A jogalkotó ugyanis a hatékonyságot a ráfordítás és az eredményesség viszonyát leíró fogalomként értelmezi, és ebből fakadóan a hatékonyság javítása a lehető legkisebb ráfordítást, illetve azonos ráfordítás mellett a lehető legjobb eredmény elérését jelenti.³⁶⁵

Azt a megállapítást tehetjük, hogy a perhatékonyság két részeleme együttesen adja az új polgári perrendtartás legfőbb rendező elvét. Pusztán az eljárási igazságosságot a polgári per céljaként nem lehet értelmezni, hiszen ez a bíróság dominanciáját helyezi előtérbe úgy, hogy közben látszólag a felek érdekeit tartja szem előtt.³⁶⁶ Megállapíthatjuk, hogy a jogalkotó az új törvény megalkotása során az eredményhatékonyság és az eljárásjogi hatékonyság fokozására egyaránt törekedett. Előbbire szolgál a preklúzió, míg az eredményhatékonyság biztosításának legfontosabb eszköze az anyagi pervezetés megerősítése, hiszen az anyagi pervezetésnek éppen az a célja, hogy a bíróság a magánjogi jogvitákat véglegesen lezárhassa.

³⁶⁰ 9/1992. (I. 30.) AB hat. ABH 1992.59.66.

³⁶¹ Éless – Döme 2014a, 52.

³⁶² Kengyel 2014, 76.

³⁶³ Indokolás 1999, 2. §.

³⁶⁴ *Névai* szerint amikor a per elhúzódásáról van szó, ott a perhatékonyság egyik tényezője, a gyorsaság hiúsul meg. *Névai* 1979, 623.

³⁶⁵ Indokolás (2016), 234.

³⁶⁶ Szabó 2007b, 640.

2. Az időszerűség követelménye az új polgári perrendtartás alapvető fejezetében

A kodifikáció során vita övezte azt a kérdést, hogy szükség van-e egyáltalán alapvető fejezetre avagy sem. Az is vitatott volt, hogy ha szükséges egy ilyen fejezet, akkor mely alapelvek kerüljenek kodifikálásra. Az új szabályozás kialakításának egyik központi kérdése a gyors és hatékony eljárás volt, amelynek biztosítását a Koncepció többek között a megfelelő alapelvekben látta.³⁶⁷

A polgári eljárás alapelvei a polgári eljárás céljának megvalósítását szolgáló feladatok végrehajtásának általános és alapvető módszereit határozzák meg, és egyben biztosítékai is e feladatok betöltésének. Áthatják a perintézményeket és a főbb eljárási rendelkezéseket, kidomborítják a polgári eljárás egészének eszmei tartalmát.³⁶⁸ Az alapelvek olyan alapvető jogokat és kötelezettségeket határoznak meg, amelyek az eljárás egészére kiterjedően rendezik a peralanyok egymás közötti eljárásjogi viszonyát. Abban a tekintetben is jelentőségük van, hogy egyes alapelvek megszegéséhez közvetlen jogkövetkezmények, szankciók is fűzhetők.³⁶⁹

Az alapelvek Pp.-beli elhelyezését illetően három csoportot különíthetünk el. Egyrészt az I. fejezetben található az ún. vezérelvek (Pp. 2-6. §§), másrészt az Általános rendelkezések között is található alapelveket (pl. az anyanyelv használatának elve), és vannak alapvető szintű rendelkezések az egyes eljárási szakaszok szabályai is (pl. szabad bizonyítás elve).³⁷⁰ Az új Pp. legfőbb rendező elve a perhatékonyság, így több alapelv is ebből eredeztethető. A perhatékonyságnak alapvető szinten három „tartópillére”³⁷¹ van – a perkoncentráció elve, a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettsége, valamint a bíróság közrehatási kötelezettsége. A Pp. a vezérelveket koncentráltan, tételszerűen határozza meg, amely az alapelvek minél magasabb absztrakciós szintjét hivatott biztosítani.³⁷² Ahogy a fejezet elején is említettem, csak ezeket az alapelveket ismertetem az alábbiakban.

2.1. A perkoncentráció elve

A perek elhúzódsának legfőbb kiváltója a tárgyaláshalasztás, amely viszont a peranyag-koncentráció elégtelenségének következménye.³⁷³ „Ahhoz, hogy a tárgyaláshalasztás elburjánzása visszaszorítható legyen, határozottan kell fejleszteni a bírósági pervezetést a felek perbeli közreműködésének egyidejű felerősítése mellett. E feladat eredményes végrehajtásának legfőbb processzuális feltételei: a célratoró peranyag-koncentráció és az alapos tárgyaláselőkészítés.”³⁷⁴ A Koncepció megfogalmazása szerint indokolt volt új alapvetőként megjeleníteni a perkoncent-

³⁶⁷ Koncepció, 9.

³⁶⁸ Névai 1987, 176.

³⁶⁹ Koncepció, 63.

³⁷⁰ Zvolenszki 2016, 270-272.

³⁷¹ Uo. 271.

³⁷² Kommentár 2017 (Wopera), 19.

³⁷³ Névai 1970, 539.

³⁷⁴ Névai 1979, 626.

rációt, mivel „az új polgári perrendtartás más filozófiával közelít a perhatékonyság biztosításához és egy új perstruktúrát alakít ki.”³⁷⁵ A Pp. a perkoncentráció elvének körében kimondja, hogy a bíróságnak és a feleknek törekedniük kell arra, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbírálható legyen.³⁷⁶ A perkoncentráció címzettjei a felek és a bíróság egyaránt, ugyanis valamennyi résztvevőnek úgy kell eljárnia, hogy a per reálisan számítható időn belül érdemi döntéssel befejeződjön.³⁷⁷

Úgy gondolom, hogy a Pp. nem megfelelő megfogalmazása félrevezethető lehet a jogalkalmazás számára, hiszen a 3. §-ban kodifikált alapelv – a szakasz címével ellentétben – nem azonosítható a perkoncentrációval, annak legfeljebb egy részelemét, a *peranyag, illetve a peranyagszolgáltatás koncentráltságát* foglalja magában, amely az információcsepegtetés elkerülésének eszköze. A perkoncentráció elérésének további eszköze a *perszerkezet koncentráltsága*, amelyet maga a Konceptió is kiemel.³⁷⁸ Ez azt jelenti, hogy a Pp. hatálybalépésével a polgári per az osztott perszerkezet alapján fog zajlani. Maga a tárgyalás két szakból áll, a perfelvételi szakból és az érdemi tárgyalási szakból (főtárgyalás). Ezen osztottság azonban eltér az 1911. évi Pp. osztott perszerkezetétől, hiszen az akkori szabályozással ellentétben a perfelvétel nem csupán a peralapításra szolgál, hanem a felek az érdemi nyilatkozataikat is ekkor teszik meg (állítási szak). Az érdemi tárgyalási szakban a bizonyítás zajlik (bizonyítási szak).

A perkoncentráció nem fogalmazható meg egy, a Pp.-ben található, magas absztrakciós szintű alapelvként, hiszen maga a koncentrált per egy *eredmény*, amely csak a teljes szabályrendszeren keresztül érvényesülhet.³⁷⁹ Azt, hogy a perkoncentráció eredmény és nem egy normatív tartalommal bíró alapelv, a perhatékonyság másik két „tartópillére” is alátámasztja. Így a felek eljárástámogatása azt jelenti, hogy előmozdítják a tárgyalást annak érdekében, hogy az koncentrált (*eredmény*) legyen. Ugyanígy a bíróság közrehatási tevékenysége is a perkoncentráció érvényesülése *érdekében* történik. A perkoncentráció ugyanis az anyagi pervezetés érvényesülését szolgálja.³⁸⁰

Úgy gondolom, hogy a polgári peres eljárás alapelvei azzal a jellemzővel rendelkeznek, hogy belőlük a törvény más rendelkezései egyenesen következnek. Például a rendelkezési elvből következik felperes keresetindítási joga, az elállás joga vagy az, hogy a per során a felek egyezsége köthetnek. A tárgyalási elvből következik a bizonyítási érdek és bizonyítási teher szabálya stb. A perkoncentráció esetén pont ennek az ellenkezője figyelhető meg: más rendelkezésekből következtethetünk a perkoncentrációra, amely szintén alátámasztja eredményjellegét.

³⁷⁵ Konceptió, 10.

³⁷⁶ Pp. 3. §.

³⁷⁷ Szabó 2013a, 371.

³⁷⁸ Konceptió, 11.

³⁷⁹ Szakértői Javaslat, 46.

³⁸⁰ Szakértői Javaslat, 45.

2.2. A felek eljárástámogatási kötelezettsége³⁸¹

Névai kiemelte, hogy a peranyagszolgáltatás koncentráltságának érdekében egyidejűleg fejleszteni kell a polgári per alanyainak tevékenységét. Ez többek között azzal jár, hogy „fokozott közreműködésre kell készíteni a feleket a perben”.³⁸² Azt is kifejtette, hogy a felek közreműködési kötelezettsége a tárgyalási elv egyik leglényegesebb eleme.³⁸³

A kodifikáció során felmerült, hogy célszerű lenne a felek alapvető feladatainak normatív meghatározása.³⁸⁴ A feleknek ugyanis nem csak joguk a tisztességes és időszerű eljárás, de a másik fél ugyanezen jogára tekintettel kötelességük is annak előmozdítása.³⁸⁵ Ennek alapja az az elvárás, hogy a polgári perben az államnak és a polgároknak közös céllal kell rendelkeznie és e cél hatékony megvalósítása érdekében terheli őket együttműködési kötelezettség.³⁸⁶ Alapvetően nem értek ezzel egyet, mivel a tisztességes eljáráshoz való jog biztosítása a bíróság feladata, amely azonban anyagi pervezetésével élve a feleket is rászoríthatja a tisztességes eljárásra. Így úgy gondolom, hogy a bíróság *közvetlenül*, a felek pedig *közvetetten* kötelesek az időszerű eljárás előmozdítására.

A Pp. szerint a felek kötelesek előmozdítani az eljárás koncentrált lefolytatását és befejezését.³⁸⁷ Ez a feladat jelenik meg az eljárástámogatási kötelezettség alapvető szintű kimondásával. Az eljárástámogatás mértéke addig terjed, amíg az nem eredményezi a per koncentráltját. Ezen elv kapcsán az alábbi kérdések merülnek fel.

Kérdés, hogy e kötelezettség mennyiben azonosítható az 1952. évi Pp. által ismert „gondos és az eljárást elősegítő pervitel”³⁸⁸ intézményével, amely a perek gyorsabb és hatékonyabb befejezését szolgálja. Itt véleményem szerint a rendelkezési elv (és az abból levezethető szabad cselekvés elve³⁸⁹) nem korlátozódik. A rendelkezési elv alapján a felek szabadon rendelkeznek perbe vitt (anyagi és eljárási) jogaikkal.³⁹⁰ A jogokkal való szabad rendelkezés nem csorbul azáltal, hogy rászorítjuk a felet az együttműködésre és a per előbbre vitelére, hiszen továbbra is eldöntheti, hogy kíván-e élni perbeli jogaival. A 141. § (6) bekezdésről még a későbbiekben lesz szó, annyi azonban ehelyütt kiemelandó, hogy az említett bekezdés a szabad cselekvés elvével való rosszhiszemű visszaélés szankciója. E szankció egy „mozgó határt”³⁹¹ jelent a bíróság számára, amellyel azonban kevés esetben élnek a gyakorlatban, pedig alapvetően hatékonyan

³⁸¹ Ehelyütt eltekintek a tárgyalási elv és az igazmondási kötelezettség ismertetésétől.

³⁸² Névai 1970, 539. Zsembery Ágoston is kihangsúlyozta, hogy „a felek az igazság felderítésében tartoznak közreműködni.” Zsembery 1971, 295.

³⁸³ Névai 1979, 623.

³⁸⁴ Éless – Döme 2014a, 59.

³⁸⁵ Uo. 63.

³⁸⁶ Uo. 51.

³⁸⁷ Pp. 4. § (1) bek.

³⁸⁸ 1952. évi Pp. 141. § (2) bek.

³⁸⁹ Ld. részletesen: III. fejezet 1. pont.

³⁹⁰ Kiss 2014, 112.; Pp. 2. § (1) bek.

³⁹¹ Döme 2014, 393.

szolgálhatná a perelhúzás megakadályozását. Az eljárástámogatási kötelezettség véleményem szerint megfeleltethető a német perjogban ismert *Prozessförderungspflicht*tel, amely az eljárás előbbreviteli kötelezettségét jelenti. Ennek megsértése rendszerint elsődlegesen preklúzióval jár.³⁹²

Ha a preambulumból indulunk ki, az eredmény szempontjából hatékony polgári per a feleknek is érdekük, hiszen pont amiatt pereskednek, hogy számukra megfelelő ítélet szülessen. Ebből a szempontból tehát elfogadható az eljárástámogatási kötelezettség megfogalmazása.

Kérdés, hogy a közreműködési kötelezettség magában foglalja-e a felek együttműködését. Az együttműködési kötelezettség esetleges előírása a Pp.-ben képezheti ugyanis az alapját a perhatékonyság növelésének szolgálatába állítható eventualitásnak, illetve a preklúzióknak.³⁹³ A Szakértői Javaslat azonban elvetette ennek szükségességét, mivel a felek épp azért fordulnak a bírósághoz, mert nem képesek együttműködni, és nem várható el tőlük, hogy a per során együttműködjenek (ennek megszervezése bírói feladat, ezért az anyagi pervezetés része).³⁹⁴

2.3. A bíróság közrehatási tevékenysége (anyagi pervezetés elve)

A pervezetés a peres eljárás törvényességét, célszerű menetét, folyamatosságát és gyorsaságát biztosító bírói perbeli cselekmények összessége.³⁹⁵ A magyar polgári perben nem idegen az erős bírói pervezetés, hiszen az 1911. évi Pp. hatálya idején európai mércével is kiemelkedő jelentőségűek voltak a bíró pervezetési jogosítványai.³⁹⁶

A bíró pervezetése lehet alaki vagy anyagi. Míg az előbbi a per lefolyásának vezérlésére irányul, addig az anyagi pervezetés lényegében az eljárás tartalmi szempontból való irányítását jelenti.³⁹⁷ A pervezetési jogosítványok mértéke elsősorban attól függ, hogy a perrendben a felek rendelkezése és a tárgyalási elv vagy a bíróság rendelkezése és a hivatalból történő eljárás elve érvényesül-e.³⁹⁸ Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy „a bíróságnak gondoskodása arról, hogy a felek a szükséges kérelmeket és nyilatkozatokat megtegyék, talán a bírói gyámkodás vádját idézi fel. Annyi azonban kétségtelen, hogy erre a nagymérvű bírói pervezetési jogra a szóbeli perben szükség van, még pedig szükség van az anyagi igazság kiderítése céljából.”³⁹⁹

Anyagi pervezetésnek „az eljárás irányítására vonatkozó azon bírói cselekmények minősülnek, melyek a felek nyilatkozatainak, perbeli cselekményeinek anyagi jogi, vagyis a jogvita érdeme

³⁹² Ld. dZPO 296 § (1)-(2) bek.; 296a. §. A Prozessförderungspflichtre ld. bővebben Pohlmann 2011, 30-32. Kiemelném, hogy a Prozessförderungspflicht terheli a bíróságokat is, annak tevékenységéhez azonban nem társul preklúzió.

³⁹³ Éless – Döme 2014, 63.

³⁹⁴ Szakértői Javaslat, 47.

³⁹⁵ Kommentár 2010 (Németh – Kiss), 550. A bíró pervezetése alatt a továbbiakban bírósági tanács pervezetését is érteni kell.

³⁹⁶ Uo. 287. A 792 §-ból álló törvény 142 alkalommal jogosította fel vagy kötelezte a bíróságot hivatalból való eljárásra. Kengyel 2003, 175.

³⁹⁷ Kommentár 2017 (Wopera), 346.

³⁹⁸ Magyary 1924, 286.

³⁹⁹ Fodor 1899, 6.

szempontjából történő értékelésén alapulnak.”⁴⁰⁰ Így az anyagi pervezetés – a preklúzióval és az eventualitással szemben – nemcsak az időszerű ítélkezéshez való jogot biztosíthatja, hanem az anyagi igazság kiteljesítéséhez is eszközt nyújt a bíróság számára. Az eredményhatékonyt szolgálja annyiban, hogy a bíró felhívhatja a feleket jognyilatkozataik megtételére, amely a megfelelő tényállás megállapítását segíti elő. Az időszerűséget pedig akképpen biztosítja, hogy a bíró e jognyilatkozatok megtételére megfelelő határidőt állapít meg. „Az anyagi pervezetés a bíró részére hatékony eszközt ad arra, hogy időt, költséget, energiát takarítson meg és a per elhúzódsát megakadályozza. Alkalmazása által az eljárás hatékonyabb, következetesebb és átláthatóbb, a jogilag releváns körülményekre koncentrálódik, ezáltal a jogbiztonságot kellő időben helyreállítja, így a pergazdaságosságot szolgálja.”⁴⁰¹

Az anyagi pervezetési jogosítványok nem korlátozzák a rendelkezési és tárgyalási elvet – azok elősegítésére kell irányulniuk⁴⁰² –, hiszen a bíró felszólítására a felek döntenek el, hogy előterjesztenek-e nyilatkozatot vagy sem. A tanulmány témája szempontjából a perfelvétel során érvényesülő anyagi pervezetésre térnek ki röviden az alábbiakban, mivel zömében erre a szakra esik.⁴⁰³

A perfelvétel során, alperes ellenkérelmének beérkezését követően a bíró dönt a perfelvétel további menetéről (írásbeli vagy szóbeli perfelvétel, a perfelvétel lezárása tárgyalás nélkül).⁴⁰⁴ Amennyiben további írásbeli perfelvétel szükséges, a bíróság alperes írásbeli ellenkérelmét megküldi felperesnek és megfelelő határidő tűzésével válaszirát előterjesztésére szólítja fel. Nagyon fontosnak tartom kiemelni, hogy a felek perfelvételi iratot csak akkor terjeszthetnek elő, ha a Pp. erre lehetőséget ad vagy ha a bíró *anyagi pervezető jogosítványaival élve felszólítja erre*.⁴⁰⁵

A bíróság a perfelvételi tárgyalás során fel is hívhatja a feleket további perfelvételi nyilatkozatok megtételére.⁴⁰⁶ Az anyagi pervezetés a tárgyaláson is megjelenik, ugyanis ilyen formában ölt testet a bíróság *összegzési kötelezettsége*. A perfelvételi tárgyalás kezdetén ugyanis a bíróság összegzi a jogvita szempontjából lényeges nyilatkozatokat.⁴⁰⁷ A Pp.-ből semmi konkrétum nem olvasható ki azzal kapcsolatban, hogy mit is jelent ez az „összegzés”. Úgy gondolom, hogy semmiképpen sem jelent iratanyag-ismertetést. Itt arról lehet szó, hogy a bírónak a jogvita „magvát” kell ismertetnie, azaz a felek jogvitáját alapjaiban meghatározó perfelvételi nyilatkozatokat, azon belül is csak az állításokat, hiszen a perfelvételi szakban főszabály szerint nincs bizonyítás.

⁴⁰⁰ Indokolás 2016, 355.

⁴⁰¹ Uo. 245.

⁴⁰² Uo. 245.

⁴⁰³ Kommentár 2017 (Wopera), 325.

⁴⁰⁴ Pp. 187. §

⁴⁰⁵ Pp. 203. § (1) bek. E jogszabályhelyről a későbbiekben részletesen is szó lesz, itt csak annyit jegyeznék meg, hogy a szabály megsértése preklúzióval (az adott perfelvételi irat figyelembe nem vehetőségével) jár.

⁴⁰⁶ Pp. 191. § (3) bek.

⁴⁰⁷ Pp. 191. § (1) bek.

Ezzel a felek megismerhetik, hogy mi a bíróság álláspontja a jogvitájukról (tehát pl. mit lát vitásnak a bíróság), így elkerülhetik az ún. meglepetés-ítéleteket. A meglepetés-ítéletek elkerülését célozza az is, hogy pontosan rögzíteni kell a felek állításait és indítványait a perfelvételt lezáró végzésben. *Döme* azonban nem tartja elfogadhatónak, hogy egy ilyen tartalmú végzés szolgáljon a meglepetés-ítéletek elkerülésére. „Ez valóban helyes célkitűzés, de nem önmagáért való. A polgári per nem az üres udvariaskodás terepe.”⁴⁰⁸

2.4. Összegzés

Az alapelvekkel kapcsolatban azt állapíthatjuk meg, hogy szabályozásuk redundáns jellegű. A miniszteri indokolás szerint tudatosan vannak átfedések az egyes alapelvek tartalmi elemeiben, mert több alapelv keretei között indokolt kifejezni, hogy milyen magatartást követel meg a koncentrált per a bíróságtól, a felektől és a per más résztvevőitől.⁴⁰⁹ Alapvetően azonban úgy gondolom, hogy olyan mértékű átfedés van az egyes alapelvek közül, amelyek megfogalmazása egyetlen alapelvben is lehetséges lett volna. Ezt a célt pedig az anyagi pervezetés megfelelően szolgálja.

A fent említettek alapján látható ugyanis, hogy a bíró anyagi pervezető tevékenysége a perkoncentráció érdekében történik. Bár a felek eljárástámogatási kötelezettsége minden perbeli cselekményt magában foglal (így pl. a tárgyaláson való megjelenést is), a percselekmények többsége azonban vagy állítás vagy bizonyítás. Megállapítható azonban, hogy egyik sem kötelezettség, hanem csak *érdek* (ld. állítási érdek, bizonyítási érdek). Az anyagi pervezetés jogosítványával lehet csak elérni, hogy a felek eljárástámogatási kötelezettségüknek eleget tegyenek. Emiatt gondolom úgy, hogy elegendő lenne az anyagi pervezetés alapvető szintű kimondása.

A jogalkotói cél figyelembevételével a következő alapelveket tartom indokoltnak elhelyezni az első fejezetben:

1. rendelkezési elv
2. tárgyalási elv
3. jóhiszemű pervitel elve (azon belül az igazmondási kötelezettség)
4. anyagi pervezetés elve (amely a perhatékonyság mindkét oldalát megjeleníti)

⁴⁰⁸ Döme 2015, 453.

⁴⁰⁹ Indokolás 2016, 242.

II. PREKLÚZIÓ A POLGÁRI PERRENDTARTÁSBAN

1. A perelhúzásról általában

A perek elhúzódása több okra vezethető vissza, így például a bíróságok túlterheltségére vagy a felek magatartására.⁴¹⁰ A tanulmányban csak a felektől függő perelhúzó magatartásokkal foglalkozom. Az egyes szervezeti kérdésekre visszavezethető okok ugyanis nem tartoznak a Pp. szabályozási körébe, azok tárgyalása szétfeszítené a tanulmány kereteit. A perek hosszú tartamának okai gyakran a perhúzó taktikában keresendők.⁴¹¹

A perbeli cselekvés szabadságának elvéről – annak rendszertani helye miatt – az eshetőségi elv kapcsán részletesen lesz szó. Annyit azonban itt ki kell emelnem, hogy ez az elv a szóbeliség elvéhez kapcsolódik. Mióta a szabad cselekvés elvére épül a polgári per (1911. évi Pp. 221. §), elkerülhetetlen, hogy ezzel a felek megpróbáljanak visszaélni. Ennek egyik szankciója az volt, hogy ha a fél az előadást az ügy elintézése végett szándékosan halogatta, a bíróság előadását figyelmen kívül hagyhatta, sőt ezen felül a tárgyaláshalasztás költségeiben is el kell marasztalni, méghozzá pernyertességtől függetlenül.⁴¹²

Az 1952-es Pp. a perelhúzást a jóhiszemű pervitel elve alá helyezte el, pontosabban a pervitel rosszhiszemű formáját testesíti meg. A törvény a *perelhúzás gyűjtőfogalma* alá azokat az eseteket vonja, amikor a fél, annak képviselője, valamint más perbeli személy valamely nyilatkozatot indokolatlanul késedelmesen tesz meg vagy azt felhívás ellenére sem teszi meg és ezáltal a per befejezését indokolatlanul késlelteti.⁴¹³ A késedelem akkor minősül indokolatlannak, ha a fél előzetesen nem jelzi a bíróság felé a határidő betartását akadályozó körülményt, illetve ha a késedelmét utólag sem menti ki.⁴¹⁴ A törvény szankcióként egyrészt az indokolatlan késedelem miatt pénzbírságot ír elő, másrészt egyéb jogkövetkezményeket is alkalmaz. Ennek legtipikusabb formája, amikor a bíróság a 8. § (4) bekezdését és a 141. § (6) bekezdését együttesen alkalmazza.⁴¹⁵

A perelhúzás magatartását a jognak szankcionálnia kell. *Gáspárdy* a perelhúzás szankcióit két csoportba sorolta az alapján, hogy a szankció kizárólag az elhúzás joghátránya-e (az elhúzás *specifikus szankciói*: pl. pénzbírság, költségben marasztalás), vagy adott szankció mögött más tényállás is állhat [az elhúzás *nem-specifikus szankciói*: pl. 8. § (4) bek. és 141. § (6) bek.].⁴¹⁶ A perelhúzást nemcsak szankcionálni kell, hanem meg is kell előzni. Ennek egyik eszköze az erős

⁴¹⁰ Czoboly 2014a, 293.

⁴¹¹ Czoboly 2014b, 147.

⁴¹² 1911. évi Pp. 222. § 1. bek.; Gaár 1911a, 188.

⁴¹³ 1952. évi Pp. 8. § (4) bek.

⁴¹⁴ Kommentár 2016 (Wopera), 71.

⁴¹⁵ Ld. többek között Kommentár 2006 (Szabó), 41.; Szegedi Ítéltábla Gf.IV.30.054/2013/3.; Fővárosi Ítéltábla 14.Gf.40.635/2009/4.

⁴¹⁶ Gáspárdy 1982, 150.

bírói pervezetés, amennyiben ugyanis a bíró kezébe kerülnek bizonyos pervezetési jogosítványok, a feleknek kevesebb mozgásterük marad.⁴¹⁷ *Osztovits* szerint a bíró aktivitása a felek aktivitásával gyakran fordítottan arányos, vagyis minél gyorsabban végzi munkáját a bíró, annál inkább kihasználják a határidőket a felek.⁴¹⁸

Mivel *Gáspárdy* kiemelte, hogy az elhúzásra alkalmas magatartások többnyire mulasztásban nyilvánulnak meg,⁴¹⁹ ezért a következőkben szükségesnek tartom kifejezni a mulasztás jellemzőit.

2. A perbeli mulasztásról

2.1. A mulasztás fogalma, jogi természete és jogkövetkezménye

A mulasztás „a polgári perben [...] általában a félnek az a magatartása, mely szerint azt a perbeli cselekményt, amelyet jogának érvényesítése vagy védelme céljából végeznie kell, a perrendtartásban megszabott időben, helyen és alakban nem végzi.”⁴²⁰ E jogintézménynek alapja az, hogy „a törvény megszabja, hogy a felek perbeli jogaikat hol, mikor és meddig gyakorolhatják s kimondja, hogy a perbeli jogoknak a meghatározott időben és helyen való nem gyakorlása azzal a jogi következménnyel jár, hogy a fél ezekkel a jogokkal a perben többé nem élhet. Ez a *praecclusio*, vagyis a záros határidőben nem gyakorolt jog későbbi gyakorlásának kizárása.”⁴²¹ Ha tehát a fél vagy más perbeli személy megadott határnapon vagy határidőn belül nem végzi el a perbeli cselekményt, mulasztásról van szó.⁴²² Ismét más megközelítés szerint a mulasztás a perjogi szabályoknak megfelelő kötelező vagy lehetővé tett magatartás tanúsításának elmaradása.⁴²³ Függetlenül attól, hogy mely megközelítést tekintjük kiindulópontnak, látható, hogy a mulasztás több fogalmi elemből épül fel:

- 1) joggyakorlás vagy kötelezettségteljesítés
- 2) meghatározott határidőben vagy határnapon
- 3) *praecclusio*

Ad 1) Az 1911. évi Pp. miniszteri indokolása szerint „a perbeli cselekmények részben jogai részben kötelességei a félnek”.⁴²⁴ Az eljárástámogatási kötelezettségnél utaltam rá, hogy bár a Pp. rá kívánja szorítani feleket a percselekmény megtételére, mégis a rendelkezési jog érvényesül

⁴¹⁷ Czoboly 2014b, 146.

⁴¹⁸ Osztovits 2010, 159.

⁴¹⁹ Gáspárdy 1982, 150.

⁴²⁰ Gaár – Térffy 1904, 468.

⁴²¹ Gaár 1911b, 60.

⁴²² Kiss 2014, 335.

⁴²³ Kommentár 2017 (Wopera), 218.

⁴²⁴ Indokolás 1910,

azáltal, hogy a fél dönti el, hogy ennek ellenére él-e perbeli jogaival vagy sem. A feleket kötelezés annyiban terheli, hogy kötelesek a tilos cselekményektől tartózkodni, egyebekben a felek a perben közreműködni nem kötelesek.⁴²⁵ A perbeli „kötelességről” ugyanis azon a véleményen vagyok, hogy az lényegében *nem több, mint a félnek különböző szankciók kilátásba helyezésével rákényszerítése arra, hogy rendelkezési jogával éljen*. A polgári per ugyanis a rendelkezési elvre és a tárgyalási elvre épül. Ez a megfogalmazás az anyagi pervezetésre is igaz, hiszen a bíró hiába szólítja fel a felet, továbbra is annak rendelkezési jogától (és a tárgyalási elvtől) függ, hogy teljesíti-e a percselekményt vagy sem.

Ad 2) Határnap és határidő között az alapvető különbséget az jelenti, hogy míg az előbbi egy meghatározott időpont, amikor a perbeli cselekményt teljesíteni kell, addig az utóbbi egy időtartam, amelynek lejárt a irányadó a cselekmény megtételekor. A mulasztás azonban minden, törvénytől eltérő joggyakorlást magában foglal.⁴²⁶ A mulasztás lehet teljes vagy részleges, mégpedig aszerint, hogy a fél egyáltalán nem tesz cselekményt (pl. nem jelenik meg a tárgyaláson) vagy tesz, csak nem tesz meg mindent.⁴²⁷ Jogkövetkezmenyi szempontból a perfelvétel során lehet különbség a két eset között, hiszen más szankció fűződik ahhoz, ha a fél hiányos perfelvételi iratot nyújt be vagy egyáltalán nem nyújt be semmit.

Ad 3) A mulasztás elsődleges jogkövetkezmenye az ún. kizárás (preklúzió), amely a hatályos, törvényes teljesítéstől való elzártságot jelenti.⁴²⁸ A preklúzió rendszertanilag a késedelem jogkövetkezmenyei között helyezhető el.⁴²⁹ Maga a preklúzió szó a latin *praecludo* igéből származik.⁴³⁰ A német perjog preklúzió esetén az elkésett előterjesztés visszautasításáról szól (*die Zurückweisung eines verspäteten Vorbringens*).⁴³¹ Ez azt jelenti, hogy a határidő lejárt vagy a határnap eltelte nemcsak azzal jár, hogy további percselekményt nem lehet tenni, hanem azt is, hogy az elkésetten megtett percselekményt a bíróságnak vissza kell utasítania. Ugyanezt fejezi ki a Pp.-ben a mulasztás általános szabálya, amely szerint a fél az elmulasztott perbeli cselekményt többé hatályosan nem teljesítheti, az elkésetten teljesített perbeli cselekmény hatálytalan.⁴³² A hatálytalanság *ipso iure* beáll, nyilvánvaló azonban, hogy ha a fél elkésetten teszi meg a percselekményt, arról a bíróságnak rendelkeznie kell, és erre szolgál a visszautasítás (az érdemi vizsgálat nélküli elutasítás), amely azt is jelenti, hogy az elkésetten teljesített perbeli cselekmény visszautasítása vagy elutasítása tárgyában – törvény eltérő rendelkezése hiányában –

⁴²⁵ Bacsó 1917, 195.

⁴²⁶ Kommentár 2016 (Wopera), 346.

⁴²⁷ Magyary 1924, 513.; Bacsó 1917, 195.

⁴²⁸ Kommentár 2017 (Wopera), 218.

⁴²⁹ Czoboly 2011, 56.

⁴³⁰ Finály 1884, s.v. *praecludo* 1) jelentéstartalommal: valaki elől elzár, valakit valahonnan kizár, kirekeszt.

⁴³¹ Musielak – Voit 2014, 243.; dZPO 296. §. Megjegyzendő, hogy ez a kizárásnak már egy speciális jogkövetkezmenye. A dZPO ugyanúgy ismeri a mulasztást általában (230. § *Allgemeine Versäumungsfolge: Die Versäumung einer Prozesshandlung hat zur allgemeinen Folge, dass die Partei mit der vorzunehmenden Prozesshandlung ausgeschlossen wird.*). A 296. § *lex specialis*nak tekintendő, amely így megelőzi a 230. § alkalmazását. Czoboly 2011, 56.

⁴³² Pp. 149. § (1) bek.

nem kell alakszerű határozatot hozni.⁴³³

A preklúzió egyik jellemzője, hogy a preklúzió alkalmazása kizárólagos bírói jogkör, a szankciótól a felek közös akaratukkal sem térhetnek el.⁴³⁴ Az ugyanis már túlságosan a liberális per felé mozdítaná el a perrendet, ha a szankciók alkalmazásáról is a felek rendelkeznének.

A Szakértői Javaslat a mulasztás kapcsán megkülönböztette a törvényi és a bírói határidőket. Míg az előbbi elmulasztása azonnali, *ipso iure* hatálytalansággal járt, addig az utóbbi elmulasztása csak akkor járt hatálytalansággal, ha az ellenérdekű fél azt kérte. E különbségtétel oka, hogy „míg a feleknek nem áll hatalmában a perrendtartás kógens közjogi normáinak a felülírása, így az azok megszegéséhez fűződő jogkövetkezmények alkalmazására a felek akaratától függetlenül kerül sor, addig a bíróság által megállapított eljárási szabályok, így a bírói határidők tekintetében a felek rendelkezési joga kiterjed arra, hogy az ezen eljárási szabályok megszegéséhez fűződő jogkövetkezményeket részben felülírják, illetve azok alkalmazásától eltekintsenek.”⁴³⁵

2.2. A preklúzió elhárítása: az igazolás

A Pp. szabályainak ismertetése előtt bemutatnák egy-két rendelkezést az igazolás köréből az 1911. évi Pp. szabályai közül, amelyek érdeklődésre tarthatnak számot. A rendelkezési elv egyik érdekes megnyilvánulási formáját jelentette a joggyakorlatban, hogy az igazolást meg kellett adni a bíróság esetleges döntésétől függetlenül, ha azt kellő időben nyújtották be, a törvény nem zárta ki, és az igazoláshoz az *ellenfél hozzájárult*.⁴³⁶ Ebből következik, hogy ha a törvényi feltételek hiányoztak, az igazolást az ellenérdekű fél hozzájárulása esetén sem lehetett megadni.

Az 1911. évi Pp. a mulasztással szembeni igazolást az ún. *praeclusiv* (záros v. jogfosztó) határidők esetén engedte meg. Zárosnak akkor volt egy határidő tekintendő, ha a törvény kifejezetten így rendelkezett.⁴³⁷ Azt, hogy csak határidő mulasztása szolgálhatott az igazolás alapjául, jól szemlélteti az a példa is, amely szerint azon az alapon, hogy a törvényes határidőben benyújtott felülvizsgálati kérelemnek valamilyen alaki hiánya volt, nem lehetett igazolással élni.⁴³⁸ A nem záros határidők elmulasztása miatt azért nem adott a törvény igazolást, mert azok kevésbé fontos cselekményekre vonatkoznak és egyébként is kérelemre meghosszabbíthatók. A fél mulasztása tehát ebben az esetben nem volt kimenthető.⁴³⁹

Rátérve a Pp. szabályaira, az előbb elmondottak alapján irányadó, hogy határidő elmulasztása

⁴³³ Indokolás 2016, 316.

⁴³⁴ Czoboly 2011, 55.

⁴³⁵ Szakértői Javaslat [111. § (1) bek.], 232.

⁴³⁶ Ld. Kúria P.IV.1640/1919.; Kúria P.IV.1887/1919.; Budapesti kir. tábla 1914. G. 1280.; Budapesti kir. tábla 1914. G. 1135.; Budapesti kir. tábla 1912. G. 1297.

⁴³⁷ 1911. évi Pp. 451. §.

⁴³⁸ Kúria Pk. VII. 4349.

⁴³⁹ Indokolás 1910, 390.

esetén igazolásnak a prekluzív határidők esetén mindenképpen helye van (ezt a Pp. is megerősíti az igazolás kizártságának kimondása során).⁴⁴⁰ A Pp. ugyanakkor nem tesz különbséget prekluzív és nem prekluzív határidők között, így megállapíthatjuk, hogy bármely határidő elmulasztása esetén van helye igazolásnak, feltéve, hogy azt törvény nem zárja ki.

3. Preklúzió az elsőfokú eljárásban

A Pp. miniszteri indokolása kiemeli, hogy a törvény „széles körben alkalmazza a preklúziókat, mely szerint a perfelvételi szak lezárását követően főszabály szerint nincs lehetőség a kereset- és az ellenkérelem megváltoztatására, további bizonyítékok és indítványok előterjesztése kizárásra kerül.”⁴⁴¹ Ez alapvetően igaz, azt azonban hozzá kell tenni, hogy itt az Indokolás csak a perfelvétel lezárását tekinti preklúziónak. Arról azonban nem szól, hogy a Pp. perfelvételi szakját is mennyire áthatja a preklúziós szabályozás (erről a III. fejezetben részletesen lesz szó).

A Pp. ugyanis kimondja, hogy a fél perfelvételi iratot csak akkor terjeszthet elő, ha azt a törvény lehetővé teszi vagy a bíró erre felhívta. Az ennek megsértésével előterjesztett perfelvételi irat hatálytalan.⁴⁴² Abban az esetben, ha a Pp. teszi lehetővé a perfelvételi irat előterjesztését, akkor az általa megadott határidőt kell irányadónak tekinteni (prekluzív határidő). Ha pedig a bíró anyagi pervezetésén alapul a perfelvételi irat előterjesztése, akkor ennek határidejét is a bíró szabja meg („megfelelő határidő tűzése”).

3.1. A perfelvételt lezáró végzés preklúziós jellege

A perfelvétel lezárása pervezető végzés formájában jelenik meg, a pervezetőt testesíti meg azaz, hogy elválasztja egymástól a perfelvételi és az érdemi tárgyalási szakot. A perfelvételt akkor lehet lezárni, ha a felek perfelvételi nyilatkozataikat megtették, és ha nincs helye a tárgyalás elhalasztásának.⁴⁴³ Mivel lényeges joghatások kapcsolódnak a perfelvétel lezárásához, a bíróságnak figyelmeztetni kell a feleket arra, hogy le kívánja zárni a perfelvételt.⁴⁴⁴

A perfelvételt lezáró végzés tartalmát a törvény nem határozza meg.⁴⁴⁵ A Pp. e határozattal szemben nem teszi lehetővé a fellebbezést, még az ítélettel együtt sem (ahhoz a bíróság kötvén van).⁴⁴⁶ Úgy gondolom, hogy ez a jogorvoslathoz való jog indokolatlan korlátozása, hiszen egy

⁴⁴⁰ Pp. 150. § (2) bek. b) pont.

⁴⁴¹ Indokolás 2016, 236.

⁴⁴² Pp. 203. § (1) bek.

⁴⁴³ Pp. 192. § (1) bek.

⁴⁴⁴ Pp. 192. § (2) bek.; Kommentár 2017 (Wopera), 298.

⁴⁴⁵ Ennek lehetséges tartalmi elemeihez ld. Döme 2014, 397-398.

⁴⁴⁶ Pp. 194. § (1) bek.; 198. §. A kötöttség olyan teljes körű, hogy megváltoztatni sem lehet, hanem csak a perfelvétel kiegészítésére van lehetőség. Kommentár 2017 (Wopera), 298. Itt megjegyezném, hogy a Szakértői Javaslat nem önállóan fellebbezhető végzéseként szabályozta volna a perfelvételt lezáró végzést. Szakértői Javaslat, 344.

olyan határozatról van szó, amely az eljárás további menetét alapjaiban határozza meg. Lehetőséges, hogy a végzés elleni fellebbezés lehetővé tétele nem teszi hatékonyabbá a pert,⁴⁴⁷ azonban bizonyos, hogy ha a perfelvétel nem megfelelőse megalapozatlanságot eredményez, ami miatt a másodfokú bíróságnak hatályon kívül kell helyeznie az elsőfokú ítéletet és új eljárást elrendelnie, az sokkal károsabban hat a perhatékonyaságra mint a fellebbezés biztosítása.

A perfelvétel lezárása a perfelvételi szakban két esetben történhet meg: a bíróság lezárhatja a perfelvételt tárgyalás tartása nélkül vagy a perfelvételi tárgyaláson. Arra nincs lehetőség, hogy a bíróság az elrendelt további írásbeli perfelvételt tárgyaláson kívül zárja le. Ha ugyanis felperes válasziratot terjesztett elő az írásbeli perfelvétel során, akkor a bíróság a válasziratot a perfelvételi tárgyalásra való idézéssel kézbesíti alperesnek.⁴⁴⁸

A perfelvételt lezáró végzés egyik legfontosabb joghatása a preklúziós választóvonal, amelynek kizáró (pl. nem lehetséges ezt követően a beavatkozás, az önálló beavatkozó kivételével) és korlátozó hatása is van (pl. kereset- vagy ellenkérelem-változtatás a törvényi feltételek fennállása esetén lehetséges).⁴⁴⁹

3.2. A preklúzió áttörése az érdemi tárgyalási szakban: a perfelvétel kiegészítése

A Pp. alapvetően nem engedi a perfelvételi nyilatkozatoknak az érdemi tárgyalási szakban történő előadását, „a perfelvétel lezárásával rögzült perfelvételi nyilatkozatok csak törvényben meghatározott esetben és feltételekkel változtathatók. A jogalkalmazás gyakorlati tapasztalatai alapján ugyanis a perek elhúzódásának egyik gyakori és jelentős oka a hatályos Pp. azon hiányossága, hogy a keresetváltogatást nem vagy csak részben korlátozza, az alperes a védekezést az elsőfokú eljárás során lényegében korlátlanul megváltoztathatja, valamint a felek bizonyítékaikat és indítványait szinte bármikor előterjeszthetik.”⁴⁵⁰ A keresetváltogatás egy, a per befejezését késleltető jogintézmény, amely időbeli korlátlanúsága rendszerszinten akadályozza a hatékony permodell működését.⁴⁵¹

A fentiek alapján indokolt volt a keresetnek az érdemi tárgyalási szakban való megváltoztatásának tilalmának a bevezetése, amely „preklúzió” a dogmatikai alapja a per tárgyának rögzítése, amely a felek rendelkezési jogának maradéktalan érvényesülése mellett, jogérvényesítési szándékuknak megfelelően, a bíróság és a felek közötti párbeszéd eredményeként kerül kialakításra.”⁴⁵²

Előfordulhat, hogy olyan tények kerülnek felszínre a perfelvétel lezárása során, amely miatt fel-

⁴⁴⁷ Szakértői Javaslat, 344.

⁴⁴⁸ Pp. 189. § (4) bek.

⁴⁴⁹ Kommentár 2017 (Wopera), 299.

⁴⁵⁰ Indokolás 2016, 348.

⁴⁵¹ Konceptió, 57.

⁴⁵² Éless – Döme 2014b, 423.

peresnek mégis meg kell változtatnia keresetét. A Pp. értelmező rendelkezései szerint keresetváltogatásnak minősül, ha a fél a keresetével összefüggésben előadott korábbi *tényállításhoz* képest eltérő vagy további tényre hivatkozik, *jogállításhoz*, illetve jogi érveléséhez képest eltérő vagy további érvényesíteni kívánt jogot állít, illetve jogi érvelésre hivatkozik, vagy *kérelméhez* képest a kérelem, illetve annak valamely része összszegszerűségét vagy tartalmát megváltoztatja, vagy további kérelmet terjeszt elő.⁴⁵³

A perfelvételi, illetve érdemi tárgyalási szakban történő változtatás fogalma és tartalma közt nincs különbség, csak a viszonyítási pont tér el.⁴⁵⁴ Az érdemi tárgyalási szakban keresetváltogatásra csak szűk körben van lehetőség, mégpedig a *perfelvétel kiegészítése*⁴⁵⁵ keretében. A Pp. „a keresetváltogatás mindhárom fajtáját – azaz tényállítás, jogállítás, kérelem megváltoztatása⁴⁵⁶ – olyan esetekben engedi meg, amikor azt a fél önhibáján kívüli ok indokolja. A preklúzió feloldásának e megközelítése egyben biztosítja azt is, hogy ne szolgálhasson egy későbbi esetleges perújítás alapjául olyan ok, amelyet a fél a perfelvétel lezárása miatt már nem tudott felhozni az eljárásban.”⁴⁵⁷

A keresetváltogatásnak szigorú feltételei vannak [215. § (1) bek.] A törvény három konjunktív előfeltételt⁴⁵⁸ támaszt a keresetváltogatással szemben:

1. keresetváltogatás oka [(1) bek a-c) pont]
2. a megváltoztatott kereset ugyanabból a jogviszonyból eredjen
3. a bíróság hatásköre és illetékessége a megváltoztatott keresetre is fennálljon

Az egyes feltételek magyarázata külön tanulmányt venne igénybe, így ezek kifejtésétől ehelyütt eltekintek. Annyit azonban kiemelnék, hogy mind a kereset-, mind az ellenkérelem-változtatás engedélyezése iránti kérelem beadásának határideje a változtatásra okot adó tényről történő *tudomásszerzéstől* számított tizenöt nap. A Pp. újítása, hogy „az eljárás gyorsítása érdekében határidőhöz köti a változtatás előterjesztését, így azt a fél a perfelvétel lezárása után a változtatásra okot adó tényről való tudomásszerzést követően [...] nem bármikor, hanem rövid határidőn belül terjesztheti elő.”⁴⁵⁹ Érdekesnek találom, hogy bár a törvény egy szubjektív körülményhez (ti. a tudomásszerzéshez) köti a határidő kezdetét, mégsem ad igazolási lehetőséget e határidő elmulasztása esetére. Ennek talán az a magyarázata, hogy ha már felperes (alperes) a perfelvétel során elmulasztotta megváltoztatni a keresetét (ellenkérelmét), és beállt a preklúzió, akkor egy második mulasztást ugyanazon körülményre nézve már ne menthessen

⁴⁵³ Pp. 7. § (1) bek. 12. pont.

⁴⁵⁴ Indokolás 2016, 348.

⁴⁵⁵ Pp. 222. §.

⁴⁵⁶ Ld. Pp. 7. § (1) bek. 12. pont.

⁴⁵⁷ Indokolás 2016, 349.

⁴⁵⁸ Kommentár 2017 (Wopera), 323.

⁴⁵⁹ Indokolás 2016, 350-351.

ki. Természetesen e szabály indoka lehet az is, hogy a törvény elejét kívánja venni a további perelhúzásnak.

III. AZ ESHETŐSÉGI ELV (EVENTUALITÁS) ÉRVÉNYESÜLÉSE A POLGÁRI PERBEN

„Ha egyfolytában azután azt mondják, hogy oly törvényeket kell alkotni, a melyeket a nép megért, a melyek a népnek értelméhez szólnak, a melyek a nép érzületének megfelelnek, akkor meg épen nem értem azt, hogy miképen lehessen az eshetőségi elv fentartása mellett lándzsát törni? mert azt hiszem, hogy nem lesz Magyarországon ember, a ki megérti azt, hogy az ő nyugtája nem fog figyelembe vétetni azért, mert csak a második tárgyaláson hozta fel és nem az elsőt.”⁴⁶⁰

1. Bevezetés – a perbeli cselekvés szabadságának elve

Magyary a gyors és célszerű per megvalósulásának két eszközét látta. Ide sorolta egyrészt a per menetének tagozódását, másrészt pedig az eljárási cselekmények összpontosítását, vagyis egyidejű elvégzésének biztosítását.⁴⁶¹ Az első tételben a perkoncentráció szükségességét, a másik tételben az eventualitást fogalmazta meg. Abban az esetben, ha egyik sem áll fenn, akkor a szabad cselekvés elve érvényesül.⁴⁶²

Az eventualitás bemutatása előtt érdemesnek tűnik pár gondolat erejéig kitérnünk a szabad cselekvés elvére. A Plósz-féle Pp. 221. §-a szerint: „Tényállítások, az ellenfél tényállításaira való nyilatkozatok, a bizonyítékok megnevezése vagy felmutatása és a rájuk vonatkozó nyilatkozatok rendszerint bármikor megtehetőek annak a tárgyalásnak a bezárásáig, a mely a fennforgó kérdést elintéző határozatot megelőzi.” A perbeli cselekvés szabadságának elve azt a célt szolgálja, hogy a bíróság a tényállást a valóságnak megfelelően állapítsa meg.⁴⁶³

Az 1952. évi Pp. nem ismeri az eshetőségi elvet⁴⁶⁴, hanem teljes egészében a szabad cselekvés elvén alapul. Ennek legszembetűnőbb példája a keresetváltogatás szabálya, amely szerint felperesnek az elsőfokú tárgyalás berekesztéséig bármikor lehetősége van keresetét megváltoztatni. Ez lényegében csak kötelező jogi képviselő esetén van korlátozva annyiban, hogy a keresetváltogatás ilyenkor csak az alperes érdemi ellenkérelmének előadását követő 30 napon belül lehetséges.⁴⁶⁵ Természetesen ennek az előterjesztési szabadságnak is van korlátja, mégpedig a gondos és az eljárást elősegítő pervitel kötelezettsége. Ezt leszámítva azonban a feleknek

⁴⁶⁰ Plósz Sándor igazságügy-miniszter felszólalása a Képviselőházban 1902. április 25-én.

⁴⁶¹ Magyary 1924, 261.

⁴⁶² Uo. 261.

⁴⁶³ Bacsó 1934, 21.

⁴⁶⁴ Farkas – Kengyel 2005, 45.

⁴⁶⁵ 1952. évi Pp. 146. § (1) bek.; 146/A. § (1) bek.

lehetőségük van az információcsepegtetésre, amely tárgyaláshalasztáshoz és ezen keresztül a per elhúzódásához vezet.

2. Az eventualitás fogalma, fejlődéstörténete

2.1. Dogmatikai alapvetések

A *Magyar Jogi Lexikon* a következők szerint határozta meg az eventualitás fogalmát: „Eshetőségi elv (*esetlegességi elv, Eventualitätsmaxime*) a polgári peres eljárásnak az a szabálya, amely a felek cselekményeinek sorrendjét olyképp határozza meg, hogy a fél összes kérelmeit, kifogásait, ténybeli előadásait és bizonyító eszközeit, *praecclusio* terhe mellett együttesen ugyanazon a határnapon v. határidőben adja elő. Eshetőségi elvnek azért nevezik, mert e szerint a fél köteles az oly tényeket és bizonyítékokat is már előre előadni, amelyekre csak eshetőleg (*in eventum*) lesz szükség.”⁴⁶⁶

Ahhoz, hogy az eshetőségi elv érvényesülését meg tudjuk vizsgálni, meg kell vizsgálni az egyes fogalmi elemeket és a mögöttük húzódó jelentéstartalmat. Az egyes fogalmi elemek a következők:

- 1) perceselexmények sorrendjének meghatározása
- 2) együttes előadás
- 3) esetlegességi (*in eventum*) jelleg
- 4) *praecclusio*

Ad 1) A polgári per perceselexmények láncolatából áll, amely során a különböző eljárási cselexmények egymáshoz való viszonya különböző lehet.⁴⁶⁷ Vannak olyan eljárási cselexmények ugyanis, amelyek esetén az egyik cselexményt csak akkor lehet megtenni, ha egy másik perceselexményt korábban már megtettek. Például alperes írásbeli ellenkérelmének a feltétele felperes keresetlevele, az ellenkérelem pedig feltétele a felperesi válaszirat megtételének, továbbá a tárgyalás berekesztése az ítélethozatal feltétele stb. E perceselexmények esetén „van bizonyos, a dolog természete által meghatározott sorrend, melyben az eljárás fejlődik, melyben a perbeli cselexmények az eljárás természetszerű menetének megzavarása nélkül szükségképp előveendőek és maga helyén eszközöndők. Ezen, a dolog természete által meghatározott sorrend adja meg az egymásután elvének világos fogalmát.”⁴⁶⁸ Ebben az esetben tehát egymás után történő (szukcesszív) előadás valósul meg.

Az eljárási cselexmények másik csoportját az olyan cselexmények képezik, amelyek egymást

⁴⁶⁶ Fodor 1900, 370.

⁴⁶⁷ Magyary 1924, 261.

⁴⁶⁸ Ziskay 1872, 353.

nem feltételezik és egymás viszonylatában bármikor megtehetők.⁴⁶⁹ Mindössze annyi kapcsolat van köztük, hogy ezeket ugyanazon cél elérése érdekében teszik meg („egymással ugyanazon cél felé concurrálnak”).⁴⁷⁰ Ilyennek tekinthető például több tanú, több perakadály előadása stb.

Ad 2) A bármikori előadás adja a szabad cselekvés elvének alapját és ebből következik a perelhúzás lehetősége, amelyet törvényi szinten meg kell akadályozni.⁴⁷¹ Erre szolgálnak a perelhúzás szankciói (pl. pénzbírság) vagy az eshetőségi elv, amely alapján „a törvény elrendeli, hogy a fél egymástól nem feltételezett cselekményeit, sőt esetleg még az ilyeneket is, egyszerre, együtt végezze, mert különben, ha később vitetnének végbe, a bíróságnak azokat nem szabad figyelembe vennie.”⁴⁷² Az eventualitás a kötött perbeli cselekvés elveként is megfogalmazható.⁴⁷³

Ad 3) *Magyary* kiemelte, hogy azt „a rendelkezést, a melynél fogva az egymást ki nem záró perbeli cselekvényeket a fél ugyanazon határnapon vagy határidőben végezze, eshetőségi elvnek nevezzük azért, hogy már eleve ismeretesek legyenek azok a kifogások és bizonyító eszközök, ellenkifogások, melyeket a fél a per folyamán használni akar, a mennyiben esetleg a kifogásokra és ellenkifogásokra a másik fél nyilatkozni, a bizonyító eszközöket a bíróság esetleg megfigyelni akarná.”⁴⁷⁴ Az eshetőségi elv arra kötelezi a felet, hogy olyan tényeket és bizonyítékokat is előadjon, amelyekre csak az ellenfél bizonyos irányú védekezése esetén (vagyis *esetlegesen*) van szükség a per során.⁴⁷⁵ Példával megvilágítva, ha felperes keresetlevelében két jogalpra alapítja igényét (és támasztja alá ezeket érveivel és bizonyítékaival), és alperes az egyiket vitatja, a másikat elismeri, akkor az utóbbira vonatkozó előadás a per további menetére nincs kihatással, arra a perben később nem lesz szükség. Kiemelendő azonban, hogy nemcsak a fél védekezésének irányultsága alapozhatja meg az esetlegességi jelleget, hanem a bíróság anyagi pervezetése is.⁴⁷⁶

Ad 4) Az eshetőségi elvhez kapcsolódó preklúzióról a későbbiekben részletesen lesz szó. Annyi azonban megjegyzendő, hogy a fogalomból és az előbb előadottakból is kitűnik, hogy az eventualitás szükségképpen preklúzióval jár. Kizárás nélkül ugyanis az eshetőségi elvet megfogalmazó tényállások többnyire *lex imperfecták* lennének, hiszen a pénzbírságon kívül más nem tartaná vissza a feleket a perelhúzástól, amely pénzbírságnak a valódi elrettentő ereje erősen megkérdőjelezhető.

⁴⁶⁹ *Magyary* 1924, 261.; *Bacsó* 1917, 96.

⁴⁷⁰ *Ziskay* 1872, 353.

⁴⁷¹ *Mariska* 1868, 211.

⁴⁷² *Magyary* 1924, 263. Érdekességként megemlíthető, hogy a szerző egy korábbi művében az egymást kizáró (vagyis az egymást feltételező) percselekmények esetén nem tett említést eventualitásról. *Magyary* 1898, 100.

⁴⁷³ *Bacsó* 1917, 98.

⁴⁷⁴ *Magyary* 1898, 100.

⁴⁷⁵ *Czoboly* 2014, 150.; *Kovács* 1928, 589.

⁴⁷⁶ Ld. e fejezet 3.3. alpontját, ahol a bíróság döntése eredményezhet esetlegességet alperes érdemi védekezésének vonatkozásában.

2.2. Az eventualitás perjogtörténetünk tükrében

Az 1867-es kiegyezést követően a jogalkotó a külföldi példákat látva a bírósági szervezetrendszer reformját azonnal végrehajtotta.⁴⁷⁷ A perjog tekintetében azonban ezt nem lehetett megtenni, mivel az új bírósági szervezet még nem állt olyan szilárd lábakon, hogy elbírja a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló polgári perrendet.⁴⁷⁸ Emiatt ideiglenes jelleggel született meg a polgári törvénykezési rendtartás, az 1868. évi LIV. törvénycikk (Trt.).

A törvény két perrendet ismert: a rendes és a sommás eljárást. A sommás eljárásban érvényesült a szóbeliség és a közvetlenség, míg a rendes eljárás az írásbeliségen alapult.⁴⁷⁹ Az írásbeli perben szükséges volt az eshetőségi elv keresztülvitele. Abban az esetben ugyanis, ha a periratok száma, továbbá a tényállítások és a bizonyítékok megtételének ideje nem lett volna meghatározva, akkor a per elkerülhetetlenül elhúzódott volna.⁴⁸⁰ Ennek megfelelően a törvény úgy rendelkezett, hogy a peres felek rendszerint két periratot adhattak be (felperesi oldalon: keresetlevél, válasz; alperesi oldalon: ellenirat, viszonzválasz).⁴⁸¹ Ezzel kapcsolatban megjegyezném, hogy ez nagy hasonlóságot mutat a Pp. rendelkezéseivel. Maga az eshetőségi elv szigorúbb formában jelent meg, hiszen az egymástól feltételezett cselekmények esetére is vonatkozott.⁴⁸²

Az esetlegességi elvvel szemben megfogalmazódott az a kritika, miszerint a bizonyítékok és az állítások túlhalmozottságát vonja maga után, „és ezzel együtt az egészséges jogot, az igazságot ölte meg. Mindennek pedig az lőn a következménye, hogy a néppel megutáltatta az igazságkeresést.”⁴⁸³ A sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. törvénycikk már csak kivételként ismerte az eventualitást (ld. a pergátló kifogásokra nézve az Se. 27. §-át). A Plósz-féle Pp. az Se. rendelkezéseivel hasonlóan hasonlóan csak kivételesen ismerte az eshetőségi elvet.

3. Az eventualitás előretörése a polgári perrendtartásban

Mielőtt rátérnék az új Pp.-re, előljáróban annyit emelnék ki, hogy a Pp. osztott perszerkezete és az 1911. évi Pp. osztott perszerkezete – ahogyan azt a perkoncentráció elvénél is említettem – eltér egymástól. Míg ugyanis a Plósz-féle Pp. esetén a perfelvétel a peralapításra szolgált,⁴⁸⁴ és az érdemi nyilatkozatokat a főtárgyaláson kellett megtenni, addig az új Pp. a perfelvétel során rögzíti a jogvita személyi, tárgyi és jogi kereteit (állítási szak), és az érdemi tárgyalási szak a perfelvétel során rögzült állítások bizonyítására szolgál. Ebben az esetben nem figyelhető meg a

⁴⁷⁷ Ld. többek között: 1869:IV., 1871:VIII., IX, XXXI és XXXII. törvénycikkek.

⁴⁷⁸ A perjogi reformok történetéről ld. bővebben Magyary 1942, 10-11.

⁴⁷⁹ Bónis – Degré – Varga 1996, 233.

⁴⁸⁰ Indokolás 1910, 305.

⁴⁸¹ Trt. 64., 133., 134., 137. §§.

⁴⁸² Magyary 1924, 264.

⁴⁸³ Nagy 1887, 36.

⁴⁸⁴ Kengyel 1995, 323.

perfelvételi tárgyalás „megszűrő” jellege.⁴⁸⁵ Ez alapjaiban meghatározza az eshetőségi elv megjelenési formáit és hatását az eljárás további menetére. Véleményem szerint a Pp. perszerkezetéből következik, hogy az eventualitás a perfelvételi szakra jellemző, hiszen itt történnek azok az állítások, amelyek koncentrált megtételét a jogalkotó elő kívánja mozdítani.

Az eventualitás alapvetően az írásbeli perfelvétel sajátosságának mondható. Az ehhez kapcsolódó gyűjtőfogalom a *perfelvételi irat*. A Pp. értelmező rendelkezései szerint perfelvételi iratnak minősül az írásbeli ellenkérelem, a válaszirat, a viszontválasz, az előkészítő irat, a viszontkereset-levél és a beszámítást tartalmazó irat.⁴⁸⁶ Ehhez hozzátartozik még, hogy az eshetőségi elv jellemzi felperes keresetlevelét is. A perfelvételi tárgyaláson viszont a szóbeliség nyomán nincs jelen az eventualitás, hiszen egy nyilatkozat megtételét azonnal követi az ellenérdekű fél nyilatkozata, amelynek előadására nem szükséges az eshetőségi elvet alkalmazni. A bíró pervezetésével élve elejét tudja venni a perelhúzásnak.

Kérdésesnek tartom a Pp. azon rendelkezését, miszerint a fél a perfelvételi nyilatkozatait a perfelvétel lezárásáig a fél hozzájárulása nélkül, bármikor megváltoztathatja.⁴⁸⁷ E szabály a perfelvételi iratokra is vonatkozik, mivel a perfelvételi nyilatkozat gyűjtőfogalmába azok is beletartoznak. Így azonban megkérdőjelezhető az eventualitás szerepe, hiszen az összpontosítva előadottakat a fél szabadon megváltoztathatja, amely magával vonhatja azt is, hogy ennek hatására az ellenérdekű fél is megváltoztatja a nyilatkozatát. Ez végső soron a per elhúzódását eredményezheti annak ellenére, hogy a Pp. pont ennek elkerülésére törekszik.

3.1. Az eventualitáshoz társuló szankció: a preklúzió

3.1.1. A perfelvételi irat előterjesztésének elmulasztása – azonnali preklúzió

Az egyes konkrét megjelenési formák előtt általánosságban ki kell térnem az eventualitáshoz fűződő jogkövetkezményi rendszerről. Ahogy a dogmatikai ismertetésnél említettem, az eshetőségi elvhez szükségképpen preklúzió társul. A szankció a mulasztásnál ismertetettekkel azonosan a többi tényállási elemtől (vagyis a hipotézistől és a diszpozíciótól) külön szabályozott. Az eventualitás általános jogkövetkezményének a Pp. 203. § (1) bekezdését tartom, amely kimondja, hogy a fél perfelvételi iratot akkor terjeszthet elő, ha arra a bíróság felhívta, vagy azt törvény lehetővé teszi. Az ennek megsértésével előterjesztett irat főszabály szerint *hatálytalan*, vagyis azt a bíróságnak figyelmen kívül kell hagynia.

Az eshetőségi elv alkalmazása alapulhat egyrészt a Pp. rendelkezésein, másrészt pedig a bíró anyagi pervezető tevékenységén. A törvény alapvetően ezzel gátolja, hogy a feszes perrendet a

⁴⁸⁵ Kengyel 2014, 245.

⁴⁸⁶ Pp. 7. § (1) bek. 16. pont.

⁴⁸⁷ Pp. 183. § (4) bek. Erre természetesen az eljárás-támogatási és igazmondási kötelezettség, jóhiszeműség elvével összeegyeztethető módon van csak lehetőség. Indokolás 2016, 334.

felek tetszőleges időpontban és mennyiségben benyújtott irataikkal a széttöredezzék.⁴⁸⁸ Ezzel a Pp. lényegében a percselekmények összpontosítását (koncentrált előadását) kívánja biztosítani. Ahogy arra már az előző fejezetben is utaltam, „az ennek megsértésével” fordulat is a határidő elmulasztását jelöli, amely lehet törvényi határidő vagy a bíró által tűzött „megfelelő határidő”.

3.1.2. A perfelvételi irat hiányos megtétele – „nem azonnali” preklúzió

Más megítélés alá esik az olyan perfelvételi irat, amelyet a fél megtesz ugyan, de tartalmilag hiányosan. Ha ugyanis a fél hiányos perfelvételi iratot terjeszt elő, akkor erre az esetre speciális jogkövetkezmények vonatkoznak. A törvény több vélelmet is alkalmaz (pl. úgy kell a felet tekinteni, mint aki az ellenérdekű fél állítását nem vitatja).⁴⁸⁹

A hiányos perfelvételi iratra a vélelmek nyomán egy *nem azonnali preklúzió* vonatkozik, hiszen a vélelem megdönthető azzal, hogy az adott perfelvételi iratot a fél a perfelvétel lezárásáig teljes körűen megteszi (rendszerint pénzbírság terhe mellett).⁴⁹⁰ A perfelvétel lezárásával rögzül a jogvita személyi, tárgyi és jogi kerete, így a hiányos perfelvételi irat kiegészítése főszabály szerint eddig lehetséges. A perfelvétel lezárásával belép a preklúzió (vagyis a „nem azonnali jelleg” a perfelvétel lezárásával lesz „valódi” preklúzió). A perfelvétel lezárásával a per az érdemi tárgyalási szakba lép át, ahol már csak több konjunktív feltétel fennállása esetén tehető meg perfelvételi nyilatkozat [ld. Pp. 214. § (2) bek.; 215-216. §§].

Az eddigieket példával megvilágítva: ha alperes a felperesi válasziratra nézve⁴⁹¹ egyáltalán nem nyújt be viszontválaszt, akkor a 203. § (1) bekezdése alapján egyrészt belép a preklúzió, másrészt a (2) bekezdés alapján alkalmazandók vele szemben a törvényi vélelmek, vagyis úgy kell tekinteni, mint aki a felperesi válasziratot nem vitatja. Ilyenkor a perfelvételi irat az igazolásra vonatkozó szabályok szerint pótolható. Ha azonban nem teljes körű védekezést ad elő viszontválaszában, akkor a perfelvétel lezárásáig a teljes körű előadással pótolhatja azt, de addig is a törvényi vélelmek alkalmazandók vele szemben (így a vélelmek lényegében rászorítják a felet a hiány pótlására).

A Pp. által alkalmazott preklúziós rendszer tehát kétlépcsős. Első lépcsőben a perfelvétel során a nem megfelelő időben előterjesztett perfelvételi iratot zárja ki a törvény (azonnali preklúzió), míg a hiányos perfelvételi irat *teljes körű megtételét* a perrend csak a perfelvétel lezárásával zárja ki (nem azonnali preklúzió).

⁴⁸⁸ Kommentár 2017 (Wopera), 309.

⁴⁸⁹ Pp. 203. § (2) bek. Fontos, hogy e vélelmek állnak a mulasztás esetére is.

⁴⁹⁰ Kommentár 2017 (Wopera), 310.

⁴⁹¹ Ebben az esetben szándékosan nem azt az esetet emelem ki, amikor alperes a keresetlevélre egyáltalán nem terjeszt elő ellenkérelmet, hiszen ebben az esetben *bírósági meghagyás* kibocsátásának van helye, amely azonban nem tekinthető preklúziós rendelkezésnek, mivel a meghagyással szemben ellentmondásnak van helye. Pp. 182. § (1) bek.

3.2. Felperesi keresetlevél⁴⁹²

A Pp. értelmező rendelkezése szerint a keresetlevél nem tekinthető perfelvételi iratnak, hiszen az eljárás a keresetlevélnek a perfelvételre való alkalmasságának megállapítása esetén lép a perfelvételi szakba. A törvény az 1952. évi Pp.-vel szemben sokkal részletesebb követelményeket támaszt a keresetlevél tartalmával kapcsolatban. A Konceptió a keresetlevél tartalmáról úgy vélekedett, hogy „mind a tényállításokat, mind a jogállításokat precízen szükséges megjelölni a keresetlevélben, nem elegendő tehát, ha azokra kizárólag a keresetlevél összességéből, a bírói, illetve a másik fél általi elemző munkát követően lehet következtetni.”⁴⁹³

Az eshetőségi elvet érvényesítve Pp. a keresetlevél tartalmi követelményeit úgy határozza meg, hogy a bíróság és az alperes számára *valamennyi* anyagi és eljárásjogi adat a kereset tárgyalhatóságához azonnal rendelkezésre álljon. Ez szükségtelenné teszi a hiánypótlási tevékenységet és egyben az alperes részéről elvárhatóvá teszi a teljes körű ellenkérelem előterjesztését.⁴⁹⁴

Az eventualitás leginkább a keresetlevél érdemi részét hatja át, ahol felperes magát a keresetet és annak bizonyítékait adja elő, illetve az azt alátámasztó jogi érvelést. A bizonyítékok szempontjából ki kell emelni, hogy a törvény a tényeket alátámasztó és rendelkezésre álló bizonyítékok mellett a bizonyítási indítványok előterjesztését is előírja.⁴⁹⁵ Itt az *esetlegességi jelleg* meghatározó szerepével állunk szemben, hiszen ez az előterjesztési kötelezettség azt célozza, hogy felperes megtudja, hogy melyek lehetnek a fő vitapontok, és alperes ellenkérelmét is irányítja abban, hogy ne vitasson feleslegesen tényeket.⁴⁹⁶ A keresetlevél tartalmi hiányosságainak speciális jogkövetkezménye a keresetlevél hiánypótlásra való felszólítás nélküli visszautasítása.⁴⁹⁷

3.3. Alperesi ellenkérelem – alaki és érdemi védekezés együttes előadása⁴⁹⁸

Alperes védekezése lehet alaki vagy érdemi. Alaki védekezés esetén valamely pergátló kifogásra hivatkozik és emiatt a per megszüntetését kéri. Érdemi védekezés esetén pedig a keresetet vitatja és kérelme annak elutasítására irányul.⁴⁹⁹ Érdemi védekezés esetén beszélünk alperes perbeocsátkozásáról. Hatályos perjogi kódexünk szerint az alaki és az érdemi védekezés vagylagos, vagyis alperes érdemi ellenkérelem helyett kérheti a per megszüntetését, és ilyenkor a bíróság először ebben a kérdésben határoz („az alaki kérelem elsődlegessége”).⁵⁰⁰ A bíróság azonban felhívhatja alperest arra, hogy perakadályának előadása mellett bocsátkozzon perbe

⁴⁹² A keresetlevélre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni a viszontkereset-levélre (205. §) és a beszámítást tartalmazó iratra is [210. § (1) bek.].

⁴⁹³ Konceptió, 15.

⁴⁹⁴ Indokolás 2016, 324.

⁴⁹⁵ Pp. 170. § (2) bek. e) pont.

⁴⁹⁶ Kommentár 2017 (Wopera), 257.

⁴⁹⁷ Pp. 176. § (1) bek. j) pont.

⁴⁹⁸ A Pp. 182. § (1) bekezdése szerint bírósági meghagyással szembeni ellentmondás esetén alperesnek írásbeli ellenkérelmet kell előadnia, így az alább írtakat megfelelően kell alkalmazni arra az esetre is.

⁴⁹⁹ Kengyel 2014, 259.

⁵⁰⁰ Kommentár 2006 (Szabó), 609.

és ebben az esetben a permegszüntetés kérdésében való döntés előtt érdemi tárgyalást tart.⁵⁰¹ Ezt az esetet nevezzük *kényszerű perbebocsátkozásnak*.⁵⁰² Láthatjuk tehát, hogy alperes érdemi védekezésre „kényszerítése” a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik.

Az új Pp.-ben ezzel szemben az eshetőségi elv markánsan megjelenik az alperesi védekezés előterjesztése esetén. Alperesnek ugyanis érdemi védekezését annak ellenére elő kell terjesztenie, hogy arra csak *esetlegesen*, ti. akkor lesz szükség, ha a bíróság alaki védekezését nem tartja megalapozottnak. Az alaki és az érdemi védekezés ugyanis nem vagylagos, hanem egymás mellett szabályozott. Ez azt jelenti, hogy ha alperesnek van érdemi védekezése, azt alaki védekezésével *együtt* elő kell terjesztenie írásbeli ellenkérelmében.⁵⁰³

Alperesnek valójában ez nem kötelezettsége (a Pp. ezt *expressis verbis* nem mondja ki), azonban úgy gondolom, hogy alperes egyfajta kényszerhelyzetben van, hiszen az érdemi védekezés előterjesztésének elmulasztása esetén – mivel ebből a szempontból hiányos perfelvételi iratot terjesztett elő, hiszen alaki védekezést tartalmaz, érdemit azonban nem – úgy kell alperest tekinteni, mint aki nem vitatja érdemben a keresetet.⁵⁰⁴ Ezáltal felerősödik a perbebocsátkozás kényszerűsége, amely ezentúl nem a bíró mérlegelésén és majdani döntésén alapul, hanem magából a Pp.-ből egyenesen következik. Természetesen az új Pp. hatálya alatt nem fog alperes minden esetben érdemi védekezést előadni, hiszen vannak olyan esetek, amikor kétséget kizáróan megállapítható a perakadály. Azt azonban ki lehet jelenteni, hogy lesznek olyan esetek is, amikor a bizonytalanság miatt alperes inkább „biztosra megy” és előterjeszt érdemi védekezést is annak ellenére, hogy kérelme elsődlegesen az eljárás megszüntetésére irányul.

A Pp. nem tartalmaz rendelkezést arra vonatkozólag, hogy az alaki védekezésben a pergátló kifogásokat együtt kell-e előadni vagy sem. *A maiori ad minus* arra következtethetünk, hogy mivel az alaki és az érdemi védekezést együttesen kell előadni, az alaki védekezés alapjául szolgáló pergátló kifogások esetében is ugyanígy kell eljárni. Ebben az esetben irányadónak tartom az 1911. évi Pp. 180. §-át, amely szerint preklúzió nem vonatkozik azon pergátló kifogásokra, amelyek a bíróságnak az egész eljárás során hivatalból kell figyelembe vennie.⁵⁰⁵

3.4. Válaszirat és viszontválasz

Válaszirat és viszontválasz előterjesztésére csak akkor van lehetőség, ha a bíróság további írásbeli perfelvételt rendelt el. A Pp. ilyenkor két felperesi és két alperesi iratra (keresetlevél – ellen-

⁵⁰¹ 1952. évi Pp. 140. § (1)-(2) bek.

⁵⁰² Kommentár 2010 (Németh – Kiss), 577.; Kommentár 2006 (Szabó), 609. A perbebocsátkozással beáll a perfüggőség is.

⁵⁰³ Pp. 199. § (2) bek., Kommentár 2017 (Wopera), 302.

⁵⁰⁴ Pp. 181. § (3) bek., 203. § (2) bek. a) pont.

⁵⁰⁵ Ez megjelenik a Szakértői Javaslatban is. Ld. Szakértői Javaslat [172. § (2) bek.], 336-337.

kérelem – válaszirat – viszontválasz) korlátozza a perfelvételi tárgyalás előtti írásbeli előkészítést.⁵⁰⁶ A további írásbeli előkészítés a perkoncentrációt szolgálja azzal, hogy „egy helyre összpontosítja a keresetből és ellenkérelemből (két alapírat) körvonalazódott ellentétek alapján a támadási és védekezési eszközök kibontását.”⁵⁰⁷ Ebben az esetben a bíróság az írásbeli ellenkérelmet kézbesíti a felperesnek és megfelelő határidő tűzésével felhívja, hogy az arra vonatkozó válasziratát terjessze elő.⁵⁰⁸

Azt láthatjuk az írásbeli perfelvétel során, hogy az eshetőségi elv alkalmazása az eshetőségi elv újabb alkalmazásához vezet, hiszen mind a válasziratnak, mind a viszontválasznak ki kell térnie mindazon tény- és jogállításokra, amelyeket a másik fél felhoz. Ennek elmulasztása vagy hiányos beterjesztése a fentebb vázolt jogkövetkezményekkel jár.

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmányban azt vizsgáltam, hogy milyen eszközökkel törekszik az új polgári perrendtartás az időszerűség javítására. Mind alapelvi szinten, mind a részletszabályokban e célból jelentős újítások kerültek be a magyar polgári perjogba.

Alapelvi szinten láthattuk, hogy a perhatékonyság – amelyet ketté kell választani eredmény- és eljárásjogi hatékonyságra – rendszerszintű megvalósítása került előtérbe. Ennek biztosítására a Pp. három új alapelvet is bevezetett: a perkoncentráció elvét, a felek eljárástámogatási kötelezettségét és az anyagi pervezetés elvét. A perkoncentráció elvéről elmondható, hogy az a Pp. rendelkezéseiből következő eredmény. Arra is rávilágítottam, hogy a 3. §-ban rögzítettek nem azonosíthatók a perkoncentrációval, hiszen a peranyag koncentrálttsága legfeljebb egy részlemnek tekinthető. Ezen alapelv nem rendelkezik normatív tartalommal, így hatályon kívül helyezését tartom indokoltnak. A három alapelv szabályozása redundáns jellegű, az átfedések alapján az anyagi pervezetés elvének rögzítését elegendőnek tartom, az alábbi indokok alapján:

1. *a perhatékonyság mindkét oldalát megtestesíti*, mivel ad1) a bíró a valóságnak megfelelő tényállás megállapítása érdekében él anyagi pervezető jogosítványával, és ad2) a bíró a feleket „megfelelő határidő tűzésével” fogja felhívni a feleket eljárási cselekményeik teljesítésére;
2. a feleket *eljárástámogatási kötelezettségeik teljesítésére a bíró fogja rászorítani*, a tisztességes eljáráshoz való jog (azon belül is az időszerűség) biztosítása a feleknek csak közvetlen, a bíró anyagi pervezetésén keresztül érvényesülő kötelezettsége;
3. az anyagi pervezetés a *per koncentrált lefolytatását segíti elő*.

⁵⁰⁶ Indokolás 2016, 337.

⁵⁰⁷ Kommentár 2017 (Wopera), 306.

⁵⁰⁸ Pp. 188. §

A tanulmányban bemutattam, hogy a Pp. széles körben preklúzióval operál. A preklúzió általános jellegű kimondása a mulasztás [Pp. 149. § (1) bek.] szabályának keretében történt meg. Ezen felül speciális preklúziókkal is találkozhatunk a törvényben. A preklúzió egyik speciális formája az *eventualitáshoz kapcsolódó preklúzió*. Az eshetőségi elv szükségképpen preklúzióval jár és jellegéből adódóan a perfelvételi szakban van jelen. A perfelvétel során alkalmazott preklúzió azt a célt szolgálja, hogy az írásbeli perfelvétel ne töredezzon szét azáltal, hogy a felek korlátlanul és tetszőleges időpontban terjesztik be irataikat. Azt azonban látnunk kell, hogy az „eventualitás eventualitást szül”, hiszen a félegyenlőség megkívánja, hogy a Pp. az eshetőségi elvet – ha már alkalmazza, akkor – konzekvensen vigye keresztül az írásbeli perfelvételen. A tisztességes eljáráshoz való jogba ütközne ugyanis, ha az egyik féltől megkövetelnénk valamennyi állítás és bizonyítás előterjesztését, az ellenérdekű féltől pedig nem.

A perfelvételi szak ismer egy azonnali jellegű preklúziót és egy nem azonnali jellegű preklúziót. Előbbi [Pp. 203. § (1) bek.] esetén a fél a perfelvételi iratot nem megfelelő időben terjeszti elő. Ez lehet akár törvényi, akár bírói határidő egyaránt, hiszen a bíró anyagi pervezetésén múlik, hogy felhívja-e a felek nyilatkozattételre vagy sem. Ha nem, akkor a fél nincs a későbbi nyilatkozattételtől elzárva, hiszen a perfelvételi tárgyaláson bármilyen perfelvételi nyilatkozat megtehető. Ha azonban a bíró erre felhívja, a fél egyfajta kényszerhelyzetben van, hiszen elő kell terjesztenie a perfelvételi iratot, ennek elmulasztása ugyanis preklúzióval jár.

A nem azonnali preklúzió [Pp. 203. § (2) bek.] a hiányosan előterjesztett perfelvételi iratokra vonatkozik. Ezt a fél a perfelvétel lezárásáig bármikor pótolhatja. A Pp. erre a felet több vélelem alkalmazásával szorítja rá. A preklúzió „nem azonnali” jellegét a *perfelvétel lezárásával veszíti el*, amely a preklúzió egy másik speciális formája. A perfelvétel lezárásával, amely a pervezetés szerepét tölti be,⁵⁰⁹ rögzül a per személyi, tárgyi és jogi kerete. Ezt követően már csak kivételesen és szigorú feltételek mellett lehet perfelvételi nyilatkozatot előterjeszteni. Továbbra is hangsúlyozom, hogy az, hogy a jogalkotó nem tette lehetővé e határozat ellen a fellebbezést, a jogorvoslathoz való jog indokolatlan csorbítása. A perfelvételt lezáró végzés ugyanis a per további menetét alapjaiban határozza meg, így mindenképpen szükséges lett volna a fellebbezés lehetővé tétele.

Úgy gondolom, hogy a Pp.-be túlságosan betört az eshetőségi elv, hiszen az egymást feltételező cselekményekre is kiterjed. Így az állítások mellett a bizonyítékokat is elő kell terjeszteni annak ellenére, hogy bizonyítani csak azt az állítást kell, amit az ellenérdekű fél vitat (a bizonyítékok előterjesztése feltételezi az állítást vagy megfordítva: *állítás nélkül nincs mit bizonyítani*). Ugyanez a szabályozás figyelhető meg az 1868. évi LIV. törvénycikkben (Trt.) is: ugyanúgy négy perirat, az eshetőségi elv ugyanilyen mértékű érvényesülése. Különös színt ad ennek a régi-új szabályozásnak, hogy a Pp. hatályba lépésének éve egyben a Trt. elfogadásának 150. évfordulója.

⁵⁰⁹ Döme 2015, 453.

Az állítások és a bizonyítékok előterjesztését elválasztanám egymástól. Az első iratváltásban terjesztenék elő a felek állításaikat. Ha a bíró további írásbeli perfelvételt kíván elrendelni, akkor a második iratváltásban terjesztenék elő a felek a bizonyítékokat az első iratváltásban felhozott állítások igazolására és a további állításokat az ellenérdekű fél iratára. A perfelvételi tárgyaláson pedig a második iratváltásban felhozott állításokra nézve terjesztenék elő a felek bizonyítékait. Összegezve: *a bizonyítékok előterjesztésének az állítások mögött „egy lépéssel le kell maradnia”*. Így a felek látják, hogy egyáltalán nekik mit kell bizonyítaniuk, hiszen könnyen előfordulhat, hogy az ellenérdekű fél nem vitat minden állítást. Ez a konstrukció szükségképpen azzal jár, hogy megszűnne az az eset, hogy a bíró egy iratváltás után lezárja a perfelvételt [Pp. 187. § c) pont], mivel a feleknek nem lenne lehetőségük bizonyítékaik előterjesztésére. E megoldás azonban véleményem szerint nem járna a per elhúzódsával, mivel a bíró a perfelvételi tárgyalás során dönthet úgy, hogy lezárja a perfelvételt (erre a feleket figyelmeztetnie kell), így a feleknek nem lenne lehetőségük az információcsepegtetésre.

A tanulmány bevezetésében írt hipotézisem, miszerint a Pp.-t az eljárás egészén végighúzódo preklúziós hajlam jellemzi, továbbra is fenntartom. A preklúzió önmagában kétségtelenül alkalmas a peranyag koncentrált előadására és ezáltal az időszerűség biztosítására, azonban a valóságnak megfelelő ítéletek meghozatalát nem feltétlenül segíti elő. Az *Éless – Döme* szerzőpáros szerint „a preklúziós hatást megfelelően ellensúlyozza a pertárgy rögzítése során érvényesülő aktív anyagi pervezetés követelménye.”⁵¹⁰ Úgy gondolom, hogy az új perrenddel kapcsolatban az egyik legfőbb kérdés az, hogy valóban képes lesz-e az anyagi pervezetés ellensúlyozni a preklúziót, és ezzel egyensúlyt teremteni a gyors és eredményében is hatékony polgári per követelménye között. A Pp. hatályba lépését követően nagy teher fog hárulni a bírói karra, a felkészültségükre, hiszen anyagi pervezetésükön múlik, hogy az eredményességre való törekvés képes lesz-e „tartani a lépést” az időszerűségében bizonyosan javuló polgári perrel.

FELHASZNÁLT JOGANYAGOK

1. Jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról

1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában

1893. évi XVIII. törvénycikk a sommás eljárásról

1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról

⁵¹⁰ *Éless – Döme* 2014b, 423.

1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

1999. évi CX. törvény az Országos Ítéltábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

2. Alkotmánybírósági határozatok

8/1992. (I. 30.) AB hat.

9/1992. (I. 30) AB hat.

932/E/1993. AB hat.

6/1998. (III. 11.) AB hat.

34/2014 (XI. 14.) AB hat.

8/2015. (IV. 17.) AB hat.

3. Bírósági ítéletek⁵¹¹

3.1. Az 1911. évi Pp. joggyakorlatából

Kúria Pk. VII. 4349.⁵¹²

Kúria P.IV.1640/1919.⁵¹³

Kúria P.IV.1887/1919.⁵¹⁴

Budapesti kir. tábla 1914. G. 1280.⁵¹⁵

Budapesti kir. tábla 1914. G. 1135.⁵¹⁶

Budapesti kir. tábla 1912. G. 1297.⁵¹⁷

⁵¹¹ Forrás: www.birosag.hu (letöltés ideje: 2017. augusztus 10.). Az 1911. évi Pp. joggyakorlatából hivatkozott döntvények forrása: Kovács Marcel (szerk.): Perjogi döntvénytár I.-V. kötet.

⁵¹² Perjogi döntvénytár II. kötet, 212.

⁵¹³ Perjogi döntvénytár V. kötet, 97.

⁵¹⁴ Uo.

⁵¹⁵ Perjogi döntvénytár I. kötet, 135.

⁵¹⁶ Uo. 129.

⁵¹⁷ Uo. 73.

3.2. Az 1952. évi Pp. joggyakorlatából

BDT 2006.1495.

Kúria Pfv.III.21.553/2013/9.

Kúria Pfv.20044/2015/5.

Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.471/2007/6.

Fővárosi Ítéltábla 14.Gf.40.635/2009/4.

Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.20.235/2012/4.

Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.21.439/2012/4.

Győri Ítéltábla Pf.I.20.238/2008/5.

Győri Ítéltábla Pf.V.20.072/2015/14/I.

Győri Ítéltábla Pf.I.20.141/2015/6/I.

Szegedi Ítéltábla Gf.IV.30.054/2013/3.

Győri Törvényszék P.20.960/2007/17.

Győri Törvényszék P.20060/2012/33.

Székesfehérvári Törvényszék 27.P.21.422/2013/3.

4. Miniszteri indokolások

Indokolás 1910 = Indokolás a polgári perrendtartás törvényjavaslatához. In: Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai IV. kötet. Budapest, 1910.

Indokolás 1999 = T/1472. számú törvényjavaslat az Országos Ítéltábla székhelyének és illetékeségi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról.

Indokolás 2016 = T/11900. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bacsó 1917 = Bacsó Jenő: A polgári perrendtartás tankönyve. Budapest, 1917.

Bócz 2011 = Bócz Endre: A bíraskodás tekintélye és a jogpolitika. MJ 2011/8. 449-458.

Bónis – Degré – Varga 1996 = Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, 1996.

Czoboly 2011 = Czoboly Gergely: A késedelmes eljárási cselekmények szankcionálása – Preklúziós rendelkezések a német polgári perrendtartás 1976. évi novellájában. In: Ádám Antal (szerk.): PhD Tanulmányok 10. Pécs, 2011. 51-68.

Czoboly 2014a = Czoboly Gergely: A perelhúzás megakadályozásának eljárásjogi eszközei. In: Csehi Zoltán – Raffai Katalin (szerk.): Állam és magánjog. Törekvések és eredmények az Európai Unió joga, a nemzetközi magánjog, polgári jog és polgári eljárásjog keresztmetszetében, Budapest, 2014. 293-308.

Czoboly 2014b = Czoboly Gergely: A perhúzó taktikák alkalmazásának okai és feltételei. In: Harsági Viktória–Raffai Katalin – Suri Noémi (szerk.): Új jogalkotási perspektívák és tendenciák Magyarországon és az Európai Unióban, Budapest, 2014. 131-148.

Czoboly 2016 = A polgári perek elhúzódása. In: Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota. Budapest, 2016. 758-776.

Döme 2014 = Döme Attila: A perkoncentráció kulcsa: a közbenszóló határozat. In: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai. Budapest, 2014. 393-416.

Döme 2015 = Döme Attila: Egy új eljárásjogi jogintézmény, az ún. közbenső végzés természetéről. MJ 2015/7-8. 452-455.

Éless 2013 = Éless Tamás: Szerkezeti alapkérdések a polgári per kapcsán. MJ 2013/10. 613-616.

Éless – Döme 2014a = Éless Tamás – Döme Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez. In: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai. Budapest, 2014. 50-79.

Éless – Döme 2014b = Éless Tamás – Döme Attila: A keresetváltoztatás kérdéséhez. In: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai. Budapest, 2014. 417-429.

Farkas – Kengyel, 2005 = Farkas József – Kengyel Miklós: Bizonyítás a polgári perben. Budapest, 2005.

Finály 1884 = Finály Henrik: A latin nyelv szótára. Budapest, 1884. (repr. Budapest, 2002).

Fodor 1899 = Fodor Ármin: Az anyagi igazság a polgári perben. JK 1898/51-52. 371-372, 379-380; JK 1899/1. 6-7.

Fodor 1900 = Fodor Ármin: Eshetőségi elv. In: Márkus Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon III. kötet. Budapest, 1900. 370.

Gaár 1911a = Gaár Vilmos: A magyar polgári perrendtartás magyarázata I. Budapest, 1911.

Gaár 1911b = Gaár Vilmos: A magyar polgári perrendtartás magyarázata II. Budapest, 1911.

Gaár – Térffy 1904 = Gaár Vilmos – Térffy Gyula: Mulasztás (polgári törvénykezési jog). In: Márkus Dezső (szerk.): Magyar jogi lexikon IV. Budapest, 1904. 468-478.

Gadó 2000 = Gadó Gábor: Az eljárási igazságosság a polgári perben. MJ 2000/1. 18-43.

Gáspárdy 1982 = Gáspárdy László: A polgári eljárás elhúzásának szankciói de lege lata. GJ 16. évf. 147-171.

Gáspárdy 1989 = Gáspárdy László: A polgári per idődimenziója. Budapest, 1989.

Haupt 2003 = Haupt Egon: A polgári per gyors befejezésének eszközei a hatályos eljárási törvény alapján. MJ 2003/9. 546-552.

Kengyel 2003 = Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Budapest, 2003.

Kengyel 2014 = Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Budapest, 2014.

Kiss 2014 = Kiss Daisy: A polgári per titkai. Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás általános részéből. Budapest, 2014.

Kommentár 2006 (Szabó) = Szabó Imre (szerk.) A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény magyarázata II. kötet. Budapest, 2006.

Kommentár 2010 (Németh – Kiss) = Németh János – Kiss Daisy (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata I. kötet. Budapest, 2010.

Kommentár 2016 (Wopera) = Wopera Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartáshoz I. kötet. Budapest, 2016.

Kommentár 2017 (Wopera) = Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata. Budapest, 2017.

Kovács 1928 = Kovács Marcel: A magyar polgári perrendtartás magyarázata I-III. Budapest, 1928.

Magyary 1898 = Magyary Géza: A magyar polgári peres eljárás alaptanai. A perbeli cselekvés tana. Budapest, 1898.

Magyary 1924 = Magyary Géza: Magyar polgári perjog. Budapest, 1924.

Magyary, 1942 = Magyary Géza: Magyar perjogi reformmozgalmak. In: Összegyűjtött tanulmányai a polgári eljárás, a magánjog és a kereskedelmi jog köréből I. kötet. Budapest, 1942. 3-19.

Mariska 1868 = Mariska Vilmos: A bizonyíték elmélete a magánjogi eljárásban V. JK 1868/26. 210-211.

Musielak – Voit = Musielak, Hans Joachim – Voit, Wolfgang: Grundkurs ZPO. München, 2014.

Nagy 1887 = Nagy Dezső: A német perrendtartás. JK 1887/3. és 5. sz. 17-18; 35-36.

Névai 1970 = Névai László: A pertartam alakulása a polgári eljárásban. MJ 1970/9. 535-539.

Névai 1979 = Névai László: A polgári perbeli tárgyalás hatékonyságának problémái – különös tekintettel a tárgyalás előkészítésére. JK 1979/10. 621-626.

Névai 1987 = Névai László: A szocialista polgári eljárásjog elméleti alapkérdései. Budapest, 1987.

Osztovits 2010 = Osztovits András: Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről. MJ 2010/3. 158-163.

Pócza 2007 = Pócza Róbert: Bírói aktivizmus helyett tisztességes eljárást! MJ 2007/4. 223-233.

Pohlmann 2011 = Pohlmann, Petra: Zivilprozessrecht. München, 2011.

Szabó 2007a = Szabó Imre: A hatékonyság: megvalósítható cél vagy eljárási elv? In: Harsági Viktória–Wopera Zsuzsa (szerk.): Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére. Budapest, 2007. 363-378.

Szabó 2007b = Szabó Imre: A polgári peres eljárás hatékonysága. In: Uő (szerk.): Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, 2007. 631-654.

Szabó 2013a = Szabó Imre: Perhatékonyság és a percselekmények időszerűségének elve. In: Varga István (szerk.): Codificatio processualis civilis. Studia in Honorem Németh János II. Budapest, 2013. 365- 376.

Szabó 2013b = Szabó Imre: A tárgyalás és a határozatok. In: Wopera Zsuzsa (szerk.): Polgári eljárásjog I. A polgári per általános szabályai. Budapest, 2013. 236-335.

Szakértői Javaslat = Éless Tamás–Varga István (szerk.): Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára. Budapest, 2016.

Szilberekly 1977 = Szilberekly Jenő: A polgári per funkciója és hatékonysága. Budapest, 1977.

Térffy 1927a = Térffy Gyula: A polgári perrendtartás törvénye és joggyakorlata I. Budapest, 1927.

Turbuly 2003 = Turbuly Lilla: Az ésszerű idő a polgári perekben. BL 2003/1. 41-47.

Virág 2013 = Virág Csaba: A jogcímhez kötöttség egyes kérdései a polgári perben. MJ 2013/1. 27-36.

Virág 2014 = Virág Csaba: Az alaki igazságosságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét. In: Németh János–Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai. Budapest, 2014. 362-376.

Ziskay 1872 = Ziskay Antal: Az esetlegességi elvről. JK 1872/49-50. 353-355.; 362-364.

Zvolenszki 2016 = Juhászné Zvolenszki Anikó: A Pp. I. fejezetének múltja, jelene, jövője, avagy a törvény célja és alapelvei a kodifikációk tükrében. In: Gellén Klára – Görög Márta (szerk.): Lege et fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára. Szeged, 2016. 262-273.

Zsembery 1967 = Zsembery István: A hatékony polgári bíraskodás néhány eljárásjogi eszközéről. MJ 1967/5. 299-303.

Zsembery 1971 = Zsembery Ágoston: A polgári peres eljárás gyorsításának néhány kérdése. MJ 1971/5. 293-296.